

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	8
1.1. Болжамның алғышарттары	8
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні	12
1.3. Болжамның балама сценарийлері	15
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	16
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	19
2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер	19
2.2. Ақшалай ұсыныс	19
2.3. Ақша нарығы	20
2.4. Валюта нарығы	22
2.5. Қор нарығы	23
2.6. Депозит нарығы	24
2.7. Кредит нарығы	26
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	31
2.1. Сыртқы сектор	31
2.2. Экономикалық белсенділік және ішкі сұраныс	34
2.3. Инфляция	44
2.4. Еңбек нарығы	52
2.5. Фискалдық саясат	54
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	56
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	60
БОКСТАР	
1-бокс Ипотека және тұрғын үй бағасының өсуі	28
2-бокс. Түсті металдардың әлемдік нарығындағы ағымдағы жағдай және оның даму перспективалары	32
3-бокс. Қазақстанның локдаун кезеңіндегі өңірлік дамуы	40
4-бокс. Қазақстандағы тамақ өнеркәсібі	42
5-бокс. Әлеуметтік-демографиялық сипаттамалардың инфляцияны қабылдау мен күтуге әсері	49
6-бокс. Инфляция қайда барады?	50

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамы **2021 жылғы 26 ақпаны** және макроэкономикалық көрсеткіштердің талдауы **2021 жылғы 1 наурызындағы** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

2021 жылғы 9 наурызда Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені пайыздық дәлізді +/-1,0 п.т. сақтай отырып жылдық 9% деңгейінде сақтау жөнінде шешім қабылдады. Шешім сыртқы және ішкі экономикадағы жағдайды егжей-тегжейлі талдау, инфляцияның болжамды серпінін және оның нақты мәндерге сәйкестігін талдау, сондай-ақ орта мерзімді перспективада негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің жаңартылған болжамдары негізінде қабылданды.

COVID-19 пандемиясы әлемдік экономиканың дамуына кері әсерін тигізуде. Вакциналау процесі вакциналар өндірісінің төмен көлеміне және тасымалдау қиындықтарына байланысты баяу қарқынмен өтуде. Әлемнің көптеген елдерінде жаңа штамдардың пайда болуы және карантиндік шектеулердің сақталуы өнеркәсіптің өсу қарқынының баяулауына әкелді. Жаңа экспорттық тапсырыстардың қысқаруы байқалуда, қызмет көрсету саласы әлсіз қалпына келтіру серпінімен сипатталуда.

Сонымен қатар, ХВҚ болжамдарына сәйкес, 2021 жылы әлемдік экономиканың өсу қарқыны 5,5%-ға дейін жеделдейді, бұған дамыған ірі елдерде күтілетін ынталандыру шаралары топтамасын іске асыру ықпал етеді. 2022 жылы әлемдік экономиканың өсу қарқынының 4,2%-ға дейін біршама баяулауы күтілуде. Қазақстанның сауда әріптес елдерінің экономикаларындағы қалпына келтіру серпіні жалғасады. Бұл ретте, инвестициялық белсенділік пен тұтынудың артуы, сондай-ақ экспорттың өсуі аясында Қытай экономикасының қалпына келуі неғұрлым жылдам қарқынмен жүргізілетін болады. ЕО елдерінде экономиканы қалпына келтіру коронавирустық пандемиямен күресу аясында шектеу шараларының сақталуы тежеу болады. Ресейде ОПЕК+ келісімі және әлсіз ішкі сұраныс қалпына келтіру өсуінің жоғары қарқынын шектеп отырады.

Қысқа мерзімді кезеңдегі сыртқы инфляциялық қысым Ресейдегі жылдық инфляцияның күтілетін үдеуі нәтижесінде артады. Сонымен бірге, орта мерзімді перспективада сыртқы инфляциялық аясы инфляцияның сауда әріптес елдерінде өзінің нысаналы деңгейлерінде болуына байланысты ұстамды болады.

COVID-19 пандемиясының және одан кейінгі карантиндік шектеулердің нәтижесінде Қазақстан экономикасы 2020 жылы соңғы 25 жылдағы ең үлкен құлдырауды бастан кешірді. Осылайша, 2020 жылдың қорытындысы бойынша экономиканың нақты мәнде қысқаруы 2,6%-ды құрады. 2020 жылы ең нашар жағдай екінші және үшінші тоқсандарда байқалды. 2020 жылдың төртінші тоқсанында Қазақстан экономикасының қысқару қарқыны жылдық мәнде (-)2,0%-ға дейін баяулады. 2020 жылдың төртінші тоқсанында инвестициялық импорттың өсуі жағдайында машиналарға, жабдықтарға және көлікке инвестициялардың жеделдеуі нәтижесінде инвестициялық белсенділіктің біршама қалпына келуі байқалды. 2020 жылдың екінші жартысында бөлшек сауда айналымының көрсеткіштері мен экономикадағы нақты жалақының өсуі, сондай-ақ мемлекет саясатының әлеуметтік бағытының сақталуы қатаң локдаун кезеңінде үй шаруашылықтарының айтарлықтай сәтсіздікке ұшырағаннан кейін сұраныстарының біртіндеп қалпына келуі байқалды.

2021 жылдың басында экономиканы қалпына келтіру қарқыны бәсеңдеді. СЖРА ҰСБ алдын ала деректері бойынша 2021 жылғы қаңтарда ІЖӨ-нің қысқаруы 2020 жылғы қаңтармен салыстырғанда нақты мәнде 4,5%-ды құрады. ІЖӨ динамикасына негізгі теріс үлес мұнай мен металдарды өндіру көлемінің төмендеуі салдарынан тау-кен саласындағы өндірістің неғұрлым қатты қысқаруына, сондай-ақ сауда және көлік қызметтері көлемінің төмендеуіне, кәсіби және техникалық қызметтер мен жеке қызмет көрсету қызметтерінің төмендеуіне әкелді. Бұл ретте мемлекеттік сектор, құрылыс, ауыл шаруашылығы, өңдеу өнеркәсібі салаларында, сондай-ақ ақпарат пен байланыс салаларында өсудің оң қарқыны сақталуда.

Айта кету керек, экономика салаларында қалпына келтіру біркелкі емес және экспорттық өнімге сыртқы сұраныстың қалпына келу дәрежесіне, карантиндік шектеулерді сақтау қажеттілігіне, тұтынушылар мен инвесторлардың көңіл-күйіндегі өзгерістерге, сондай-ақ мемлекеттік қолдау шараларының көлеміне байланысты болып келеді.

Нақты инфляция серпіні Ұлттық Банктің күткеніне сәйкес келді. 2021 жылғы ақпанда жылдық инфляция 7,4%-ды құрады. Инфляциялық процестерді жеделдетуге шектеулі ұсыныс, әлемдік тауар нарықтарындағы бағалардың өсуі және ел ішіндегі өндірушілер бағасының өсуі жағдайында азық-түлік тауарларының жекелеген түрлерінің (майлар мен тоң майлар, жұмыртқа, қант, жеміс-көкөніс өнімдері) қымбаттауы негізгі үлес қосты. Сонымен қатар, соңғы айларда байқалған ет және ет өнімдері, нан-тоқаш өнімдері мен жармалар бағасының өсуінің баяулауы ақпан айында тоқтатылды.

Азық-түліктік емес инфляцияға 2020 жылдың басында бензинге акциздердің өсуіне байланысты төмен сұраныс пен жоғары базаның салдарынан жанар-жағармай материалдарының жылдық дефляциясы тежеуші әсер етті. Халықтың нақты ақшалай табыстарының азаюынан, сауда объектілерінің жұмысына карантиндік шектеулердің сақталуынан, жаппай жиналыстар мен банкеттерге тыйым салудан, сондай-ақ жұмыс пен оқудың қашықтан форматында жалғасуынан туындаған ұстамды тұтынушылық сұраныс жағдайында киім мен аяқ киім бағасының тұрақты өсу серпіні сақталуда. Киім мен аяқ киімнің импорты мен импорттық бағасының серпіні тұтынушылық таңдаудың арзан өнімдерге қарай өзгеруінің тұрақтылығын көрсетеді.

Сервистік инфляцияның біршама баяулауына жыл басына тән емес қолданған мемлекеттік шаралар аясында реттелетін коммуналдық қызметтер бағасының төмендеуі ықпал етті. Сонымен қатар, реттелмейтін қызметтер құрылымында шаштараз мекемелері, қоғамдық тамақтану және тұрғын үй-жайларды жөндеу қызметтері бағаларының өсуі сақталуда.

Инфляциялық күтулер құбылмалы және өте тұрақсыз болып қалады, ол әсіресе пандемия басталғаннан кейін қатты көрінді. Бұл көбінесе күнделікті сұраныстың белгілі бір тауарларына, атап айтқанда азық-түліктің жекелеген түрлеріне, дәрі-дәрмектерге және жеке пайдалану тауарларына бағаның күрт өсуіне байланысты. Сонымен қатар, респонденттер арасында белгісіздіктің жоғары деңгейі сақталуда – сұралғандардың үштен біріне соңғы айларда өз үміттеріне баға беру қиынға соқты.

2020 жылдың соңынан бастап әлемдік энергетикалық ресурстар нарығында АҚШ-та өндірістің төмендеуіне және ОПЕК+ қатысушы елдердің келісім талаптарын сақтауына байланысты мұнай ұсынысы шектеулі кейбір елдерде вакциналау бағдарламаларының басталуына байланысты баға белгілеулердің өсуі байқалды. Сонымен бірге, әлемдік мұнай нарығын дамыту перспективалары әлі де пандемияның одан арғы динамикасына және вакциналаудың тиімділігіне қатысты жоғары белгісіздікпен байланысты. Ағымдағы жағдайларда «2021 жылғы ақпан-наурыз» болжамдық раунды шеңберінде орта мерзімді болжамдарды әзірлеу үшін базалық сценарий ретінде қаралатын Брент маркалы мұнайдың бағасы 2021 және 2022 жылдарға арналған бір баррель үшін 45 АҚШ долларынан бір баррель үшін 50 АҚШ долларына дейін көтерілді.

Базалық сценарий шеңберінде мұнайдың сценарийлік бағасының неғұрлым жоғары болуына қарамастан, 2021 жылы экономиканың өсу қарқынының болжамы төмендеу жағына қарай қайта қаралды. Қайта қараудың негізгі факторы 2021 жылғы қаңтардағы экономикалық белсенділік көрсеткіштерінің нашарлауы болды. 2021 жылы экономиканың өсу қарқыны 3,4% -3,7%-ды құрайды, одан әрі 2022 жылы 3,7%-4,0%-ға дейін жеделдетіледі. 2021 жылы экономиканы қалпына келтіру 2020 жылғы базаның төмендігі аясында да, ішкі сұранысты қалпына келтіру жағдайында да жүргізілетін болады. Тұтынушылық сұраныс халықтың нақты табыстары мен жалақыларының өсуімен, тұтынушылық кредиттеудің кеңеюімен қолдау табады. Инвестициялық жобаларды, дағдарысқа қарсы мемлекеттік

бағдарламаларды іске асыру және нақты сектордың іскерлік белсенділігін жалпы қалпына келтіру инвестициялық сұранысты ынталандыратын болады. Ипотекалық кредиттеудің өсуін жалғастыру, сондай-ақ зейнетақы жинақтарын пайдалану жөніндегі бағдарламаны іске асыру ішкі сұранысқа қосымша қолдау көрсетеді.

Экспорттың қысқа мерзімді төмендеуі мұнай мен газ конденсатын өндірудің неғұрлым төмен көлемдеріне байланысты болады. Сыртқы сұраныстың қалпына келуіне және ОПЕК + мәмілесі шеңберінде мұнай өндіру бойынша шектеулердің әлсіреуіне қарай экспорт серпіні өсу аймағына өтеді. Бюджет баптарының басым бөлігі бойынша шығыстардың күтілетін төмендеуіне байланысты мемлекеттік тұтынудың өсуі шамалы ғана болады. Импорт тұтынушылық және инвестициялық сұраныс өскен сайын қалпына келеді. 2022 жылы экономиканың өсуі бойынша бағалау айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған жоқ.

Ұлттық Банктің жаңартылған болжамдары бойынша 2021 жыл ішінде азық-түліктің жекелеген нарықтарындағы ахуалдың тұрақтануына қарай жылдық инфляция баяулайтын болады. 2021 жылдың соңына қарай жылдық инфляция нысаналы дәліздің жоғарғы шегінің жуық маңында болады. 2022 жылы инфляциялық процестердің баяулауы жалғасады, жылдық инфляция

4-6% нысаналы дәліздің жоғарғы шекарасына жақын қалыптасатын болады.

Инфляцияның қысқа мерзімді болжамдары инфляцияның неғұрлым жоғары нақты серпіні және әлемдік азық-түлік нарықтарындағы бағалардың өсуі нәтижесінде болмашы ұлғаю жағына қайта қаралды. Орта мерзімді болжамдардың серпіні айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған жоқ.

Шығарылымның алшақтығын бағалау инфляциялық процестерге тұтынушылық сұраныстың дезинфляциялық әсерінің біртіндеп сарқылуын көрсетеді. Бұл коронавирустық пандемияның теріс әсерінен кейін экономиканың қалпына келуін күтуге, еңбек нарығындағы жағдайдың жақсаруына және жалақының өсуіне байланысты.

Болжамдық ауқымда азық-түлік тауарларының жекелеген нарықтарындағы теңгерімсіздіктердің сақталуына, азық-түлікке әлемдік бағаның неғұрлым ұзақ өсуі жағдайында сыртқы инфляциялық аясының күшеюіне байланысты проинфляциялық тәуекелдер басым болады. Бағаға проинфляциялық қысым ішкі сұранысты күтілгеннен тезірек қалпына келтіруі мүмкін.

Бұдан бөлек, коронавирустық инфекцияның таралуымен және вакциналау процесінің тиімділігімен жағдайдың одан әрі дамуында айтарлықтай қатер бар. Сауда серіктес елдерге қатысты санкциялық риториканың күшеюіне байланысты геосаяси тәуекелдер сақталуда, бұл әлемдік қаржы нарықтарындағы құбылмалылықты арттыруы мүмкін. Сыртқы тәуекелдер арасында ОПЕК+ және ОПЕК-тен тыс елдердің ұсыныстарының артуына байланысты энергия бағасының күрт төмендеуін атап өтуге болады.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

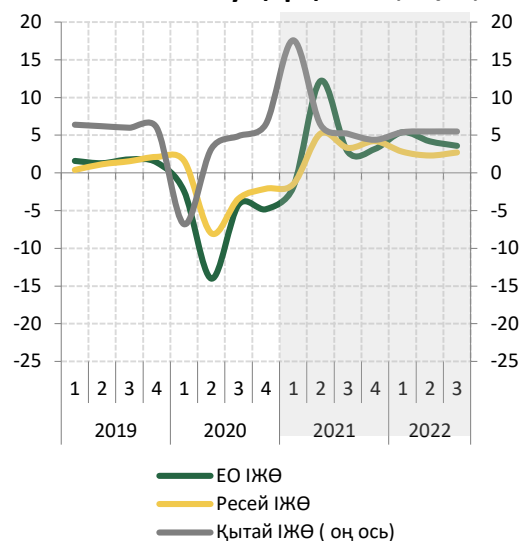
1.1. Болжамның алғышарттары

Әлемнің кейбір елдерінде вакциналау, қосымша ынталандыру шаралары сияқты әлемдік экономиканың даму перспективаларын жақсартуға ықпал етті. Алайда, COVID-19 пандемиясының одан әрі даму белгісіздігінің артуына байланысты әлемдік экономиканың тез қалпына келуі екіталай.

Коронавирустың қайта өршуі әлемнің көптеген елдерінде шектеу шараларының күшеюіне әкелді. Бұл ағымдағы жылдың басында әлемдік экономиканың нашар өсуінің себептерінің бірі болады деп күтілуде. Алайда, жылдың ортасына қарай вакциналардың қол жетімділігін кеңейту нәтижесінде жағдай едәуір жақсаруы керек. Базалық сценарий бойынша ХВҚ 2021 жылы әлемдік экономиканың өсу қарқыны 5,5%-ға дейін, 2022 жылы 4,2%-ға дейін баяулайды деп күтеді. Теріс сценарийде дамыған елдерде де, дамушы елдерде де вакциналардың таралуы өте баяу болады деп болжанады. Осыған байланысты 2021 жылы жаһандық іскерлік белсенділік негізгі сценариймен салыстырғанда баяу қалпына келеді. Әлемдік экономиканың өсу қарқыны базалық сценарий деңгейіне тек 2022 жылы ғана қайта оралады деп күтілуде. Вакциналарды неғұрлым тез және табысты енгізу жағдайында оптимистік сценарий іске асырылған кезде 2021-2022 жылдары әлемдік экономиканың өсу қарқыны базалық деңгейден жоғары болады.

ЕО экономикасы 2020 жылдың соңында COVID-19 пандемиясының қысымынан төмендегеннен кейін, ағымдағы жылды болымсыз қалпына келтіру серпінінен басталады. Экономикалық өсімнің, әсіресе жылдың басында әлсіреуіне, сауда келісімінің жасалуына қарамастан, Ұлыбританияның ЕО құрамынан шығуы да әсер етуі мүмкін. Әрі қарай, вакциналау науқаны 2021 жылдың екінші тоқсанына қарай кеңейген сайын, шектеу шаралары біртіндеп әлсірейді, нәтижесінде белсенділік қалыпты қалпына келе бастайды.

1 - график. Нақты мәнде Қытай, ЕО, Ресей ІЖӨ өсу қарқыны*, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, Consensus Ecs.

2021 жылғы екінші жартыжылдықта неғұрлым белсенді өсу күтілуде, бұл жинақ ақшаны жинақтаудың және қаржыландырудың қолайлы жағдайлары аясында жеке тұтынудың өсуімен, сондай-ақ инвестициялық белсенділіктің артуымен қатар жүреді.

Consensus Ecs. болжамдарына сәйкес ЕО экономикасы 2021 жылы 4,1%-ға (ж/ж) ұлғаяды (2021 жылғы 9 қарашадағы алдыңғы бағалау – 4,5%-ға өсу) (1-график). Бұл ретте 2022 жылы 4,0% (ж/ж) деңгейінде неғұрлым қалыпты өсу күтілуде.

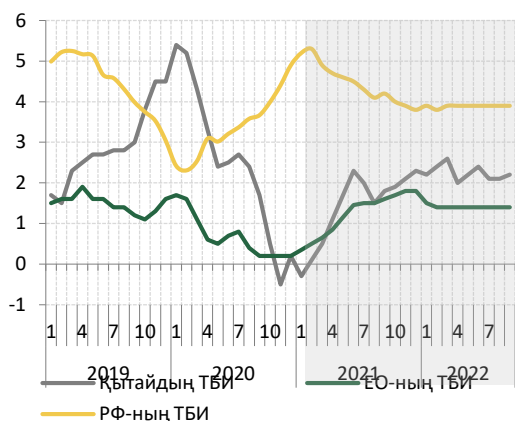
Қытай экономикасының қалпына келуі жалғасады. Consensus Ecs. 2021 жылы 8,4%-ға (ж/ж) өсуді болжайды (2021 жылғы 9 қарашадағы алдыңғы бағалау – 7,9%-ға өсу) (1-график). Алайда, мұндай күрт өзгеруге 2020 жылдың төмен базасы себеп болуы мүмкін. 2021 жылғы бірінші тоқсанда екі таңбалы өсу күтілуде, содан кейін жыл соңына дейін серпіні анағұрлым әлсіз болады. Алайда, пандемияға байланысты тауарларға тұрақты сұраныс аясында экспорттың екпінді өсуі, сондай-ақ инвестициялық белсенділік пен тұтынудың артуы айтарлықтай оң нәтиже беруі керек. Соңғы деректер тұтынудың үнемі жақсарып отырғанын көрсетеді, сондықтан жуық арада тұтынушылар жоғары жинақтардан бас тартып, шығындарды қалыпты деңгейге қайтарады деп күтілуде. Қытай экономикасының одан әрі қалпына келуі жыл басында вирустық аурулардың көбеюіне, банктердегі нашар кредиттердің одан әрі өсуіне, еңбек нарығының ықтимал нашарлауына, сондай-ақ негізгі сауда серіктестерімен қарым-қатынастың қарама-қайшылығына байланысты болуы мүмкін. 2022 жылы өсу қарқынының 5,5%-ға (ж/ж) дейін баяулауы күтілуде.

Ресей экономикасының даму перспективаларына қатысты халықаралық ұйымдар 2021 жылы екпінді серпілісті күтпейді (1-график). Бұл, ең алдымен, ОПЕК+ мәмілесіне байланысты экспорт пен тау-кен өндірісінің күтілетін төмен динамикасының сақталуымен байланысты. Сонымен қатар, халықтың нақты ақшалай кірістерінің төмендігі, сондай-ақ РФ ОБ-нің ақша-кредит саясатын біртіндеп қатайту ниетіне байланысты кредиттік белсенділіктің әлсіз серпінін күту жағдайында ішкі тұтыну төмендейді. Инвестициялық белсенділіктің өсуі де шектеулі болады. Аталған факторлардың тежеуші әсеріне қарамастан, экономиканың өсуі шектеу шараларының әлсіреуі, әлемдік экономиканың бірқалыпты қалпына келуі, сондай-ақ мұнай бағасының өрлемелі серпіні қолдау болады. Consensus Ecs. болжамдарына сәйкес, 2021-2022 жылдары Ресей экономикасының өсу қарқыны шамамен бірдей деңгейде болады. 2021 жылы өсім 2,8% (ж/ж) (2020 жылғы 16 қарашадағы алдыңғы бағалау – 3,1%-ға өсу), ал 2022 жылы -2,7% (ж/ж) құрайды.

ХВҚ болжамдары бойынша, 2021-2022 жылдары әлемдік экономиканың күтілетін қалпына келуіне қарамастан, шығарылымның теріс алшақтығы 2022 жылға дейін жабылмайды, бұл инфляциялық процестерге тежеуші әсер етеді.

ЕО-дағы инфляция болжамы, бұрынғыдай, барлық болжамды ауқымда салмақты болып қалды (2-график). Тағы бір COVID-19 өршуі кезінде ЕО экономикасының баяу қалпына келуі бағаның өсуіне кедергі келтіреді. Еуроның АҚШ долларына қатысты бағамы нығая түседі, нәтижесінде импорттық бағалардың өсуіне төмен қысым жасайтын болады. Инфляциялық процестердің өсуіне салымды энергия тасымалдаушыларға неғұрлым жоғары бағалар және ҚҚС-тың төмендеуін алып тастау және энергия тасымалдаушыларға жаңа салықтарды енгізу нәтижесінде Германияда инфляцияның жоғары серпінінің сақталуы күтіліп отыр.

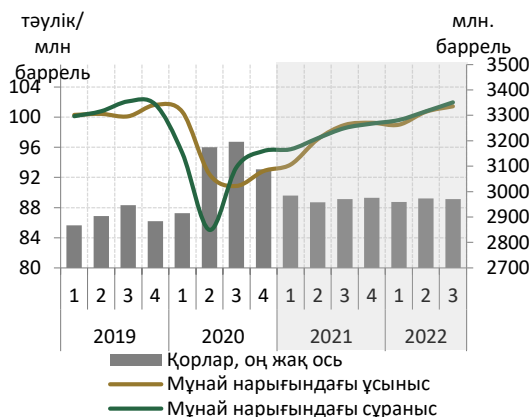
2 - график. Қытайдағы, ЕО-дағы, Ресейдегі инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, ЦБ РФ, Consensus Ecs., European Commission

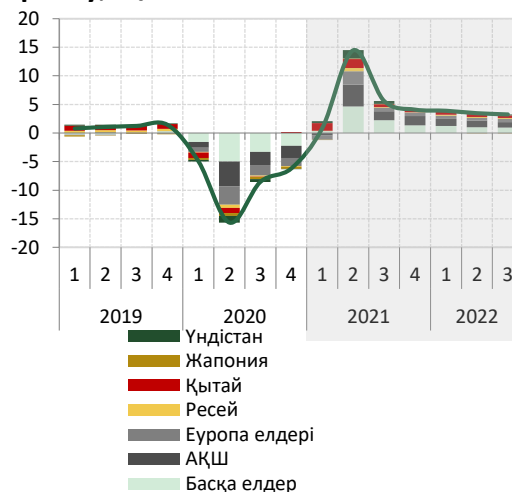
* 2020 жылғы желтоқсандағы ЕО бойынша нақты инфляция (ж/ж)

3 - график. Әлемдік мұнай нарығының серпіні

Дереккөзі: EIA

4 - график. Мұнайды әлемдік тұтыну, ж/ж

Дереккөзі: EIA

Consensus Ecs. болжамдары бойынша келесі бірнеше ай ішінде Қытайдағы тұтыну бағасы қысқа мерзімде бір жыл бұрынғы шошқа еті бағасының күрт өсуіне байланысты дефляцияға оралуы мүмкін. 2021 жылдың екінші тоқсанынан бастап инфляцияны біртіндеп жеделдету күтілуде. Сонымен қатар, 2021-2022 жылдар ішінде инфляция таргеттелетін деңгей шегінде болады деп күтілуде (2-график).

Ресейде, 2021 жылдың басында жеделдетілгеннен кейін, бір реттік факторлардың әсері салыстырмалы түрде тез таусылып, жылдың ортасына қарай инфляция 4,0%-ға оралады деп күтілуде (2-график). 2021 жылдың қорытындылары бойынша РФ ОБ болжамдарына қарай жылдық инфляция 3,7-4,2% шегінде болады. 2022 жылға қарай инфляция 4%-ға оралады.

ХВҚ болжамдарына сәйкес, ірі орталық банктер пайыздық мөлшерлемелерді ағымдағы төмен мәндерде 2022 жылдың соңына дейін сақтайды деп күтілуде, нәтижесінде қалыптасып келе жатқан нарық пен дамушы елдер үшін қаржылық жағдай жақсарады. Сонымен бірге, бірқатар тәуекелдердің күшеюі және инфляцияның жеделдету белгілерінің пайда болуы аясында дамушы елдердің кейбір орталық банктерінің жуық арада бейтарап ақша-кредит саясатына оралуы жоққа шығарылмайды.

Қазіргі уақытта атап өткен позитивке қарамастан, дүниежүзілік мұнай нарығының даму перспективалары жалпы вакциналауға және әлемдегі COVID-19 вирусымен аурудың одан әрі қарқынына байланысты әлі де белгісіздікке ұшырауға душар.

Халықаралық ұйымдар 2021-2022 жылдардағы нарықтық тепе-теңдікке жалпы оң көзқараспен қарайды. Болжам кезеңінде сұраныс пен ұсыныс теңдестіріледі деп күтілуде. Әлемдік мұнай қорларының серпіні тұрақты болады, алайда 2022 жылдың соңына дейін дағдарысқа дейінгі деңгейге оралу күтілмейді (3-график).

Ағымдағы жылы мұнайға әлемдік сұраныс тәулігіне 96-99 млн баррельге дейін тәулігіне орта есеппен 5-6 млн баррельге ұлғаяды деп күтілуде (4-график). Бұл ретте, 2021 жылғы бірінші тоқсанда мұнайға деген сұраныс азаяды, бұл әлемнің көптеген елдерінде

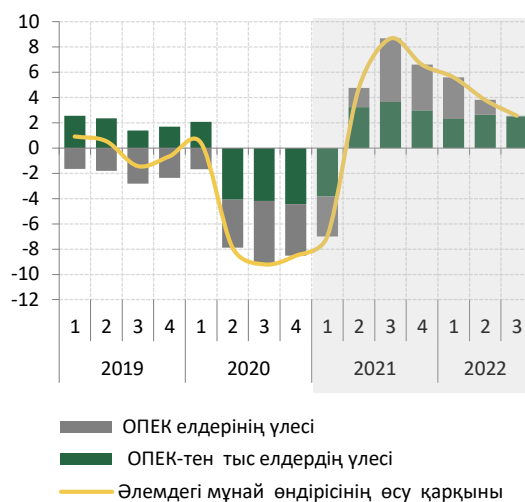
COVID-19 салдарынан жаңадан енгізілген шектеулерге және Қытайда Жаңа жыл мерекесі аясында барлық іс-шаралардың тоқтатылуына байланысты болады. Алайда, 2021 жылғы екінші тоқсанға қарай вакциналау бағдарламаларының кеңінен қанат жаюына, жазғы кезеңде мұнай тұтынудың маусымдық ұлғаюына, сондай-ақ әлемдік валюталарға қатысты АҚШ долларының одан әрі әлсіреуіне байланысты мұнайға сұраныс күрт өседі деп күтілуде. Однако даже до конца 2022 года возвращение к докризисным уровням не ожидается (график 3).

2021 жылы әлемдік мұнай өндіру 2020 жылмен салыстырғанда 3,2%-ға ұлғаяды және жылына орташа есеппен тәулігіне 97,3 млн баррельді құрайды (5-график). Кейбір халықаралық ұйымдар ОПЕК-тен тыс елдердің мұнай өндіруін қайта қарады, ал өсімнің басым бөлігі АҚШ-тың үлесіне тиді.

ОПЕК+ келісімінің тиімділігіне нарықтың сенімділігімен бірге мұнайға сұраныстың күтіліп отырған күрт қалпына келуін ескере отырып, көптеген халықаралық ұйымдар 2021 жылға арналған мұнай бағасы бойынша өз болжамдарын көтерді. Ағымдағы позитивке қарамастан, мұнай бағасы бойынша жаңартылған болжамдарды басшылыққа ала отырып, баға белгіленімінің одан әрі өсу әлеуеті біршама шектеулі көрінеді, бұл, ең алдымен, жалпыға бірдей вакциналауды жүргізудегі белгісіздікпен түсіндіріледі. Көрсетілген тәуекелдерден басқа, АҚШ-тағы тақтатас өнеркәсібін одан әрі қалпына келтіру, Иранда мұнай өндіруді тез қалпына келтіру, сондай-ақ ОПЕК+-ке қатысушы кейбір елдердің нарықтағы үлесін жоғалтқысы келмеуіне байланысты тәртіпті бұзуы баға серпініне теріс әсері тиюі мүмкін.

Әлемдік ағымдағы эпидемиологиялық жағдайды және халықаралық ұйымдардың жаңартылған болжамдарын назарға ала отырып, 2021 жылғы бірінші тоқсаннан бастап 2022 жылғы үшінші тоқсанға дейінгі кезеңге арналған макроэкономикалық болжамдарды әзірлеу кезінде **Ұлттық Банк экономиканы дамытудың: базалық, пессимистік және оптимистік 3 сценарийлік нұсқасын алып қарайды.**

5 - график. Мұнайды әлемдік өндіру, ж/ж, %

Дереккөзі: EIA

Базалық сценарий кезінде Brent маркалы мұнай бағасы 2021 жылы орта есеппен бір баррель үшін 50 АҚШ долларын құрайды және болжамдық кезеңнің соңына дейін осы деңгейде сақталады.

Оптимистік сценарий кезінде ағымдағы деңгейден мұнай бағасы 60 АҚШ долларына дейін өседі. Бұл әлемдік экономиканың тез қалпына келуімен және әлемдік мұнай нарығында жоғары тапшылықтың пайда болуымен түсіндіріледі.

Пессимистік сценарий кезінде 2021 жылы мұнай бағасы 40 долларға дейін төмендейді және болжамдық кезеңнің соңына дейін осы деңгейде сақталады. Бұл әлемдегі эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауына, ұжымдық иммунитеттің ұзағырақ қалыптасуына, әлемдік экономиканың ұзақ та баяу қалпына келуіне және мұнай нарығындағы теңгерімсіздікке байланысты болады.

1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні

«2021 жылғы ақпан-наурыз» болжамды раундының қорытындылары бойынша Ұлттық Банк Қазақстанның 2021 жылғы экономикалық даму серпініне қатысты өз үміттерін қайта қарады. Мәселен, 2021 жылы ІЖӨ өсу қарқыны 3,4% -3,7%-ды құрайды (алдыңғы болжам 3,7%-4,0%). Қайта қарау 2021 жылғы қаңтарда қалыптасқан экономикалық белсенділіктің төмен деңгейімен (Ұлттық Банктің желтоқсан айындағы болжамынан төмен) байланысты болды.

2020 жылдың соңында Қазақстан экономикасында экономикалық белсенділіктің біршама қалпына келуі байқалды, бұл ІЖӨ-нің қысқару қарқынының баяулауымен қатар жүрді. Алайда, 2021 жылғы қаңтарда тау-кен өндірісі, сауда және көлік, кәсіби және техникалық қызмет көрсету және жеке қызмет көрсету саласында өндірістің қысқаруы күшейе түсті.

Бұдан әрі, Ұлттық Банктің бағалауы бойынша экономика салаларындағы іскерлік белсенділіктің біртіндеп жандануы күтілуде, ол өзге факторлардың ішінде экспорттық өнімге сыртқы сұранысты қалпына келтіруге, карантиндік шектеулерді алып тастау қарқынына, үй шаруашылықтары мен бизнес көңіл-күйінің жақсаруына, тұтыну мен инвестициялық белсенділіктің кеңеюіне байланысты болады.

2021 жылы экономиканы қалпына келтірудің драйвері 2021 жылдың басынан бастап өсуі күтілетін тұтынушылық сұраныстың кеңеюі болады. Салалардағы іскерлік белсенділіктің біртіндеп жандануына, сондай-ақ 2021 жылы күтіліп отырған бюджеттік қызметкерлерге еңбекақы төлеудің артуына байланысты халықтың нақты жалақысы мен нақты кірістерінің өсуінің қалпына келуіне орай тұтынушылық сұраныс оң динамиканы көрсететін болады. Үй шаруашылықтары сұранысының өсуіне тұтынушылық кредиттеудің жандануы қолдау болады. Үй шаруашылықтары сұранысының өсу шыңы 2020 жылдың төменгі базасына байланысты 2021 жылдың екінші тоқсанына келеді (2020 жылғы екінші тоқсандағы құлдырау – 17,6%).

Индустриялық бағдарламалар, Түркістан қаласының құрылыс жобасын одан әрі іске асыру және экономиканың өндіруші секторларындағы инвестициялық қызметінің қалпына келуі аясында қалыпты өсетін жалпы жинақ тарапынан оң үлес күтіледі. Мемлекеттің ипотекалық бағдарламаларды жалғастыруы жағдайында тұрғын үй құрылысына инвестициялардың өсуі

оң үлес қосатын болады. Тұрғын үй құрылысына салынатын инвестициялардың одан әрі өсуі үшін БЖЗҚ-дан жинақтардың бір бөлігін алу бағдарламасы қосымша ынталандыру болады. Бұл ретте Қазақстандағы ТШО (БКЖ СҚБЖ) кен орнындағы ірі жобаны және ҚПО-дағы инвестициялық жобаны одан әрі жалғастыруға байланысты белгісіздік үлесі сақталуда. Кен орындарында қолайсыз эпидемиологиялық жағдай сақталған кезде 2021 жылы экономикадағы инвестициялардың өсуінің баяулау қаупі бар.

Мемлекеттің тұтынуы мемлекеттік басқару органдарының ағымдағы шығыстарының бірқалыпты өсуі нәтижесінде ІЖӨ-нің өсуіне де оң үлес қосатын болады.

Нақты экспорттың серпіні елеулі қайта қарауға ұшырады, ол шикі мұнай өндіру көлемінің неғұрлым төмен болуына байланысты 2021 жылдың бірінші жартысында теріс болады. Бұл ретте экспорттың неғұрлым қатты төмендеуіне мұнайға неғұрлым жоғары баға (базалық сценарий кезінде бір баррель үшін 50 АҚШ доллары) және әлемдік экономиканың өсуін қалпына келтіру кедергі жасайтын болады.

Биылғы жылдың екінші жартысынан бастап 2021 жылдың соңына қарай экспорттың әлсіз оң деңгейлерге шығуы күтілуде. Экспорттың өсуі Қытайдағы экономикалық өсудің қалпына келуіне байланысты металдар, атап айтқанда түсті металдар экспортының өсуімен қатар жүретін болады.

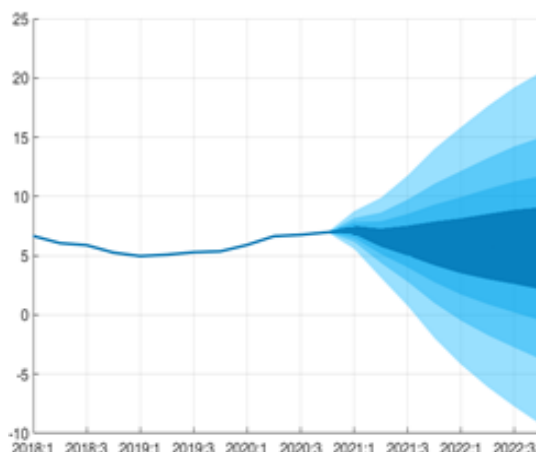
Тұтынушылық сұраныстың қалпына келуі аясында импорттың өсуі күтілуде, бұл таза экспорттың ІЖӨ өсуіне қосатын үлесін шектейді.

Орта мерзімді перспективада ІЖӨ-нің өсуі бойынша болжамдар алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған жоқ.

2022 жылы ІЖӨ өсу қарқыны жеделдейді және **3,7%-4,0%**-ды құрайды. Экономикалық белсенділікті жеделдету COVID-19 вакциналауды неғұрлым кеңінен қамтуға байланысты эпидемиологиялық жағдайдың одан әрі жақсаруы және сауда әріптес елдер экономикаларының өсуіне байланысты өсіп келе жатқан сыртқы сұраныс аясында жүргізілетін болады. Сонымен қатар, ОПЕК+ мәмілесінің талаптары бойынша шектеулерді жеңілдету және мұнай елдері арасындағы келісімнің кейіннен аяқталуы 2021 жылмен салыстырғанда мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемінің өсуіне әкеледі. Бұл экспорт пен инвестициялық белсенділіктің жедел өсуі есебінен ІЖӨ-нің өсу қарқынына қосымша жоғары әсер етеді. 2022 жылы тұтынушылық сұраныс халықтың нақты кірістерінің оң серпіні және тұтынушылық кредиттеуді сақтау есебінен өсу траекториясын жалғастырады. Сонымен бірге, әлеуметтік қамсыздандыру, білім беру, денсаулық сақтау, борышқа қызмет көрсету, ресми трансферттер шығыстарын қоспағанда, функционалдық құрылым баптарының басым бөлігі бойынша шығындарды азайтуды көздейтін бюджетті біртіндеп шоғырландыру шеңберіндегі әлсіз теріс фискалдық импульс экономикалық белсенділік серпініне біршама тежеуші әсер етеді.

Қысқа мерзімді кезеңде мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемінің төмен болуы, сондай-ақ бейтарап фискалдық импульс аясында экспорттың әлсіз серпініне байланысты шығарылымның теріс алшақтығы сақталатын болады. 2021 жылдың екінші жартысынан бастап шығарылымның алшақтығы болжамды кезеңнің соңына дейін осы деңгейде сақталып, әлсіз оң аймақта болады.

6 - график. Тоқсан ішіндегі орташа инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

Ұлттық Банктің болжамдары бойынша 2021 жылдың қорытындысы бойынша инфляция нысаналы дәліздің жоғарғы шекарасына – 4-6%-ға дейін баяулайды. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен қызметтер бағасының өсуінің біршама жеделдеуі екінші жартыжылдықта азық-түлік бағасының өсу қарқынының төмендеуімен теңестіріледі деп күтілуде.

2021 жылы азық-түлік компонентінің болжамды дезинфляциясы көбінесе 2020 жылы айлық бағаның өсуінің жоғары мәндерін есептеуден шығумен және айлық өсу қарқынының тарихи мәндерге оралуымен байланысты болады. Сонымен қатар, жекелеген тауарларға бағаның жоғары өсуінің сақталуы және азық-түлікке әлемдік бағаның қымбаттауы азық-түлік инфляциясын жеделдетудің маңызды тәуекелдерін сақтап, проинфляциялық қысым көрсететін болады.

2021 жылы эпидемиологиялық жағдайдың жақсаруына және экономикалық белсенділіктің қалпына келуіне қарай тұтынушылық сұраныстың біртіндеп кеңеюі күтіледі, бұл азық-түлікке жатпайтын тауарларға дезинфляциялық қысымды біртіндеп тоқтатады. Сонымен бірге, халықтың сатып алу қабілетінің төмендеуі жағдайында арзан импорттық тауарлардың пайдасына тұтынушылық таңдаудың өзгеруі тежеуші әсер етеді.

Қысқа мерзімді ауқымда ақылы қызметтерге бағалардың қалыпты өсуі болжанады, ол тұрғын үй-коммуналдық реттеліп көрсетілетін қызметтер нарығында ағымдағы баға белгілеудің сақталуына, сондай-ақ карантиндік шектеулерді жеңілдету жағдайларында сұраныстың ұлғаюына қарай реттелмейтін қызметтердің жекелеген түрлеріне бағаның өсуіне байланысты болады.

Жылдық инфляцияның орта мерзімді болжамдары алдыңғы тоқсандағы бағалаумен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған жоқ. **Инфляция 2022 жыл ішінде 4-6% нысаналы диапазонның жоғарғы шекарасына жақын қалыптасып, одан әрі баяулауды жалғастырады (6-график).** Инфляциялық динамиканың баяулауы әлсіз сыртқы инфляциялық қысым аясында өтеді, бұл Қытай мен ЕО-да инфляцияға қол жеткізбеу және Ресейде

инфляцияның нысаналы деңгейге жақын болуы туралы күтулермен бірге жүреді. Сонымен қатар, әлемдік азық-түлік бағалары соңғы айларда айтарлықтай өскеннен кейін біртіндеп төмендейді деп күтілуде. АҚШ, ЕО және Ресейде күздік бидай үшін егіс алқаптарының өсуі астықтың әлемдік азық-түлік бағаларын қалыпқа келтіруге қосымша әсер етеді. Сонымен бірге, 2022 жылы ішкі және сыртқы экономикалық белсенділіктің қалпына келуі жағдайында әлсіз оң деңгейлердегі шығарылым алшақтығының орын алуы дезинфляциялық процестерге тежеуші әсерін тигізеді.

1.3. Болжамның балама сценарийлері

Әлемдік экономиканың даму перспективаларына және шикізат тауарларына сұраныстың тиісті серпініне байланысты тәуекелдердің болуы салдарынан Ұлттық Банк базалық сценарийден басқа мұнай бағасының баламалы сценарийлерін қарастырады.

Ұлттық Банктің пессимистік сценарийі ретінде **2021 жылы мұнай бағасының бір баррель үшін 40 АҚШ долларға дейін төмендеуі және 2022 жылдың аяғына дейін** осы деңгейде сақталуы қарастырылды.

Бұл сценарийді іске асыру әлемдегі эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауына, 2021-2022 жылдары әлемдік экономиканың әлсіз қалпына келуіне және мұнай нарығындағы теңгерімсіздіктің сақталуына байланысты болады.

Пессимистік сценарийді іске асыру кезінде Қазақстанның негізгі әріптес елдері (ЕО, Қытай, Ресей) тарапынан сыртқы сұраныстың теріс ағымы экспорттың қалпына келу серпінін шектейді. Тау-кен өндіру секторы кәсіпорындары кірістерінің кейіннен төмендеуі өндіріс пен инвестициялардың қысқаруына алып келеді, бұл құрылыс, көлік, сауда және өзге де қызметтер салаларына, ал одан әрі бүкіл экономикаға теріс әсер етеді. Халықтың нақты ақшалай табысының әлсіз серпіні (экономикалық белсенділіктің төмендеуіне және инфляцияның өсуіне байланысты) тұтынушылық сұранысқа теріс әсер ететін болады. Нәтижесінде, базалық сценариймен салыстырғанда 2021-2022 жылдары Қазақстан экономикасының қалпына келуі неғұрлым ұстамды болады. 2021 жылы 2020 жылдың төмен базасы аясында экономиканың өсуі 3,0% -3,3%-ды, 2022 жылы -3,3% -3,6%-ды құрайды.

Экономиканың барынша баяу жай-күйінің себебі бойынша сұраныс жағынан қысым инфляцияны ұлғайтатын сипатта болады. Соған қарамастан, базалық сценарийге қарағанда инфляциялық процестердің барынша жоғары серпіні теңгенің өте төмен нақты бағамына, импорттық өнімді жеткізуде ықтималды бұзушылыққа және инфляциялық күтулердің тиісті өсіне байланысты болады. 2021-2022 жылдары ішінде инфляция нысаналы дәлізден жоғары қалыптасады.

Сонымен қатар, оптимистік сценарий іске асырылған жағдайда, мұнай бағасы 2021 және 2022 жылдары бір баррелі үшін 60 АҚШ доллары деңгейінде болады. Мұнай бағасының серпіні вакциналауды ойдағыдай өткізу және мұнайдың әлемдік нарығында сұраныс ұсыныстан тиісті артуы аясында әлем экономикасы барынша тез қалпына келуімен қолдау табады. Мұнай бағасының оптимистік сценарийі іске асырылған және сауда әріптестері жағынан барынша жоғары сыртқы сұраныс кезінде Қазақстан экономикасының өсу қарқыны ішкі сұраныс пен таза экспорт себебінен базалық сценарийге қарағанда біршама жоғары қалыптасады. ІЖӨ-нің өсімі 2021 жылы 3,6%-3,9% және 2022 жылы 3,9-4,2% болады.

Теңгенің нақты айырбастау бағамының біршама нығайған серпіні және сыртқы төмен инфляциялық қысым, негізінен Ресейдегі аздаған инфляция аясында, базалық сценарийге қарағанда инфляция баяулауының барынша тез қарқынына негіз болады. 2021 жылдың соңында инфляция 4-6%-дық нысаналы дәлізге кіреді және оның шегінде болжамды аралықта қалады.

1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Қазіргі кезде Қазақстан инфляция жеделдеу тәуекелдері жоғары деңгейде қалуын жалғастыруда және алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда тәуекел-бағдары маңызды өзгерістерге ұшыраған жоқ. Жаңа штамдар пайда болуы және/немесе вакциналаудың тиімсіздігі аясында әлемде COVID-19-бен жағдай нашарлауы әлем экономикасы қалпына келуіне кедергі болуы, мұнай бағасы құлдырауын және тауарлар мен көрсетілетін қызметті жеткізуде іркіліс туындатуы мүмкін. Сұраныс пен ұсыныс инфляциясы жағынан да ішкі тәуекелдер жоғары болып қалуда. Аталған факторлардың әсері Қазақстанда инфляция үдеуіне әкелуі мүмкін (7-график).

Әлемде COVID-19 жұқтырғандар санының төмендеген серпіні, жаппай вакциналау процесінің басталуы және қатысушы елдердің ОПЕК+ шартын сақтауы мұнай бағасын бір баррелі үшін 50 АҚШ долларынан жоғары қолдаудың елеулі факторы болуда. Осыған байланысты мұнай бағасы 40 доллардан төмен күрт құлдырау тәуекелі төмендеу жағына қарай қайта қаралды. Соған қарамастан, COVID-19 және оның жаңа штамдары таралуымен күресте вакциналардың ықтималды тиімсіздігі, нарықта үлесті ықтималды жоғалтуға байланысты ОПЕК+ шартын орындаудың төмен тәртібі, Иран мен АҚШ-тан ұсыныс өсуі себебі бойынша әлі де бұл тәуекел қалып отыр.

Азық-түлік тауарларына (бидай, қант, өсімдік майы) әлемдік бағаның жоғары өсуі жалғасуынан жоғары сыртқы азық-түлік инфляциясы импортының жоғары тәуекелі қалып отыр.

Экспорттық жеткізілімдерді шектеу және өнімнің жеткіліксіз көлемімен бірге көптеген елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ұмтылысы жағдайында сұраныс артуы азық-түлік нарықтарында теңгерімсіздік туындау себебі болуы мүмкін, бұл Қазақстанда азық-түлік инфляциясы үдеуіне де әсер етуі мүмкін.

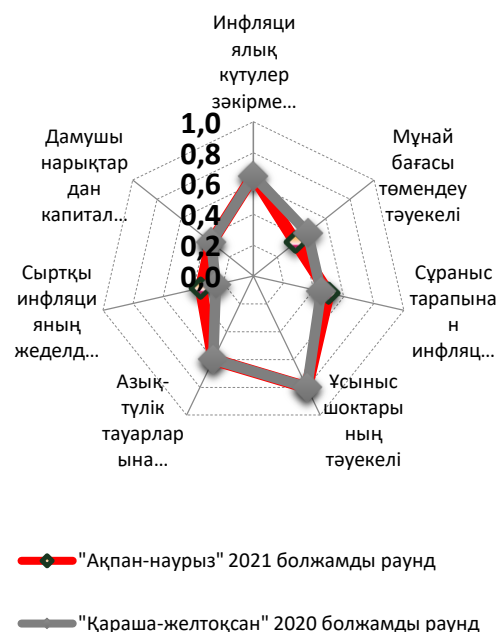
Қазақстанның сауда әріптестері елдерінің жағынан сыртқы инфляция импортының тәуекелі аздап артуда. ЕО пен Қытайда төмен инфляцияға қарамастан, импорттық тауарлардың негізгі жеткізушісі ретінде Ресейде инфляцияның жеделдеуі жалғасуы Қазақстанда баға өсуіне әкелуі мүмкін. Соған қарамастан, орта мерзімді кезеңде Ресейде инфляция өзінің мақсатына қайта оралуына қарай бұл тәуекел қысқа мерзімді кезеңдеріге қарағанда аздап көрініс алады.

Дамушы нарықтардан капитал дамыған елдердің пайдасына әкетілу тәуекелі осындай жоғары болып қалуда. Дамушы елдерде COVID-19 таралуы денсаулық сақтау жүйесі аз дамуы салдарынан, сондай-ақ вакциналарға аз қолжетімділік салдарынан да барынша жоғары көрініс алуы мүмкін. Бұдан басқа, бірқатар дамушы елдерге, бірінші кезекте Ресейге қатысты санкциялар күшеюі жоққа шығарылмайды. Осы факторлар дамушы елдердің валюталары, оның ішінде Қазақстанның да валютасы әлсіреуіне әкелуі мүмкін.

Ішкі факторлардың арасында еңбек нарығы шамалы жақсаруы, нақты еңбекақы өсуі және тұтынушылық кредиттеудің серпіні қалпына келуі аясында сұраныс жағынан инфляциялық қысым тәуекелі аздап күшейді. БЖЗҚ-дан зейнетақы ақшасын алып алу ақша ұсынысын қосымша кеңейтуі және инфляцияны жеделдетуі мүмкін. Жекелеген азық-түлік нарықтарындағы байқалып атырған баға өсімі және Қазақстан ішінде және шетелде шектеу шараларын ықтималды күшейту аясында ұсыныс факторлары жағынан инфляция үдеу тәуекелі жоғары болып қалуда.

Жоғары азық-түлік инфляциясы сақталуы және олардың айырбастау бағамының серпініне тығыз байланысты болуы жағдайында орта мерзімді перспективада инфляциялық күтулердің тұрақтанбау тәуекелі сақталуда.

7 - график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

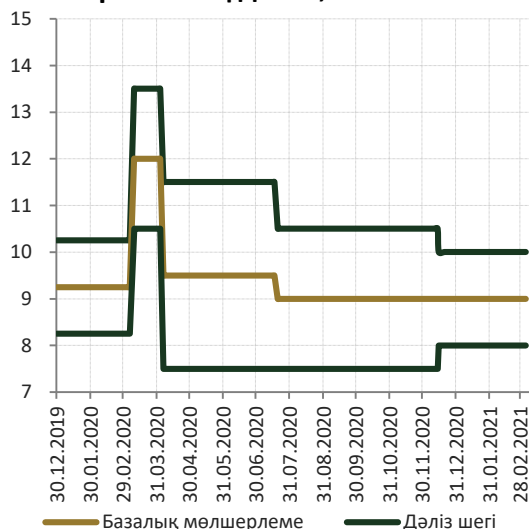

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

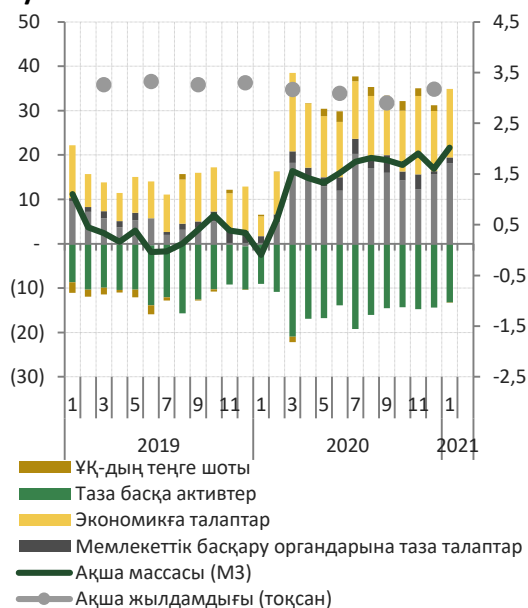

8 - график. 2020-2021 жылдардағы базалық мөлшерлеменің дәлізі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

9 - график. Ақша массасы, %-бен ж/ж

Дереккөзі: ҚРҰБ

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер

Ұлттық Банк 2020 жылғы соңғы шешімінде, 2020 жылғы 14 желтоқсанда базалық мөлшерлемені пайыздық дәлізді +/-1 п.т. дейін тарылтып, 9%-дық деңгейде сақтады (8-график). Мұнай нарығындағы іргелі тұрақсыздық, елдегі және әлемдегі эпидемиологиялық жағдайға байланысты әлі де сақталып отырған белгісіздік жағдайында жоғары және әлсіз тұрақтанған инфляциялық күтулер қабылданған шешімнің негізгі факторлары болды. Бұл ретте ақша нарығындағы тұрақты жағдай базалық мөлшерлеменің дәлізін эпидемия алдындағы деңгейге дейін тарылтуға мүмкіндік берді. Нәтижесінде нарыққа қатысушылар күтулерінің неғұрлым тұрақты серпіні және ақша нарығы мөлшерлемелері құбылмалылығының төмендеуі күтіледі.

Ұлттық Банк 2021 жылғы 25 қаңтарда базалық мөлшерлемені 9%-дық деңгейде сақтау туралы кезекті шешім қабылады. Шешім тәуекелдер теңгерімі проинфляциялық факторлар жағына ығысуына, сыртқы және ішкі инфляциялық қысымның артуына, азық-түлік бағасының одан әрі көтерілу тәуекелдерінің өсуіне және күтілетін инфляцияның жоғары деңгейіне негізделді. Елде және әлемде коронавирустық инфекциямен байланысты белгісіздіктің сақталуы да маңызды фактор болды.

2020 жылғы ақпанда инфляция 7,4% болды, белгіленген нысаналы 4-6% дәлізден жоғары қалыптасуын жалғастырды. 2021-2022 жылдары Ұлттық Банктің негізгі міндеті инфляцияны төмендету және 4-6%-дық нысаналы аралықтың шегінде тұрақтандыру болады.

2.2. Ақшалай ұсыныс

Дағдарысқа қарсы шараларды іске асыру, сондай-ақ экономикада кредиттік белсенділіктің қалпына келуі ақша ұсынысы өсуіне негізгі үлес қосуда. Ақшалай ұсынысының өсуі қарқынды болып келе жатыр. Ақша айналысының жылдамдығы үдеді, ақшалай мультипликатор ұлғайды.

Ақша айналысының жылдамдығы алдыңғы тоқсанда баяулағаннан кейін 2020 жылғы IV тоқсанда жеделдеді.

Сыртқы активтерді қайта бағалау және «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ-ты капиталдандыру ақша массасының серпінін айқындайтын негізгі факторлар болып қалуда (2021 жылғы қаңтарда 21,6% өсті ж/ж). 2020 жылғы 4-тоқсанда экономиканы қолдау жөніндегі бағдарламаларды кеңейту шеңберінде «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ-ты 560 млрд теңгеге қосымша капиталдандыру жүргізілді. Нәтижесінде "Қазақстандық орнықтылық қоры" АҚ капиталдандырудың ақша массасына үлесі 2020 жылы 9,0 п.т. дейін ұлғайды, бұл ақша массасының барлық өсуінің 53,3% - ын (16,9% г/г) құрайды.

Кредиттеу, атап айтқанда халықты кредиттеу өсуі нәтижесінде экономикаға қойылатын талаптардың артуы да ақша массасының өсуіне оң үлесті қосуда.

Ақша базасы жылдық мәнде көбінесе ҚРҰБ-ға аударылатын депозиттер есебінен жеделдетуді жалғастыруда. ҚРҰБ-дан тыс қолма-қол ақшаның ақша базасына салымы тұрақтанды (10-график).

Ақша мультипликаторы (ақша массасының ақша базасына арақатынасы), 2021 жылғы қаңтарда 2,8 - ге дейін болмашы өсуіне қарамастан, бір жыл бұрынғымен салыстырғанда төмен деңгейде (2020 жылғы қаңтарда-3,3) (11-кесте). Жалпы, ақша базасының өсуі ақша массасының өсуінен асып түседі, бұл ақша мультипликаторының төмен деңгейіне әкеледі.

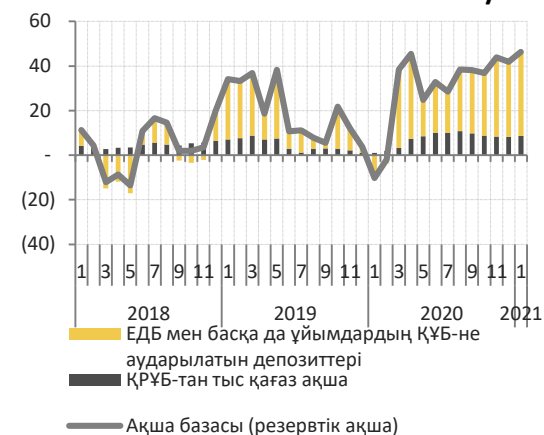
2.3. Ақша нарығы

2021 жылдың басында ақша нарығындағы өтімділіктің профициті айтарлықтай өсті. Негізгі көлемі қысқа мерзімді ноттармен және депозиттік аукциондармен алынды.

Көрсеткіштің ерекшелігін арттыру мақсатында TONIA индикаторын есептеуге өзгерістер енгізілді.

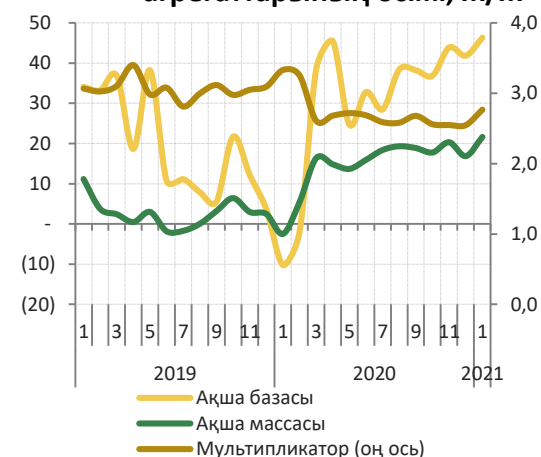
Есептеу әдісіне өзгеріс енгізу және өтімділік профициті өсуі ақша нарығы мөлшерлемелерінің құбылмалығы төмендеуіне әкелді.

10 - график. Ақша базасы, %-бен ж/ж

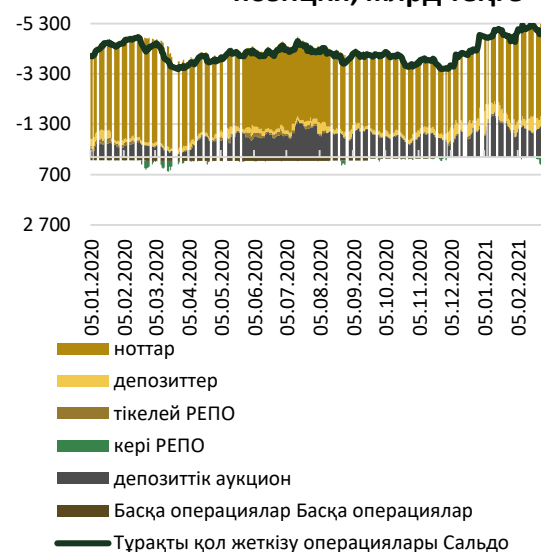
Дереккөзі: ҚРҰБ

11 - график. Ақша агрегаттарының өсімі, ж/ж

Дереккөзі: ҚРҰБ

12 - график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

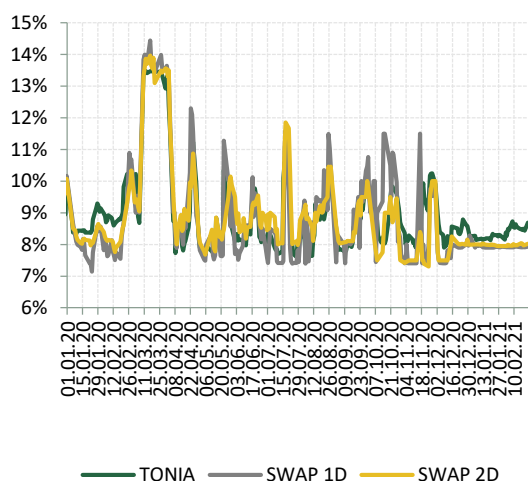
Дереккөзі: ҚРҰБ

13 - график. Пайыздық мөлшерлемелер дәлізі және TONIA мөлшерлемесі

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

14 - график. Ақша нарығы мөлшерлемелерінің серпіні

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

Ақша нарығы өтімділігінің профициті осы жылғы ақпанның соңында 5,0 трлн теңгеге жетті. Артық өтімділік қысқа мерзім ноттар, депозиттер мен депозиттік аукциондар арқылы алынады (12-график). Осы аяда 12 айлық ноттарды шығармау және 182 күндік мерзімі бар ноттар шығарылымының көлемін шектеу салдарынан өткен жылдың ортасынан бастап байқалған **ноттар** төмендеу үрдісі тоқтады. 2021 жылғы ақпанда ноттардың көлемі өсуі 12,3%-ды құрады, көбінесе ол 28 және 91 күндік ноттар есебінен орын алды (11,3%-ға ж/ж төмендеді). Бұл ретте, 6 және 12 айлық ноттардың үлесі ақпанның соңындағы жағдай бойынша 26%-ға дейін төмендеді. **Депозиттік аукциондардың** көлемі төмендеді, алайда есепті кезеңдегі ҚРҰБ операцияларының құрылымында олардың үлесі шамамен 23% құбылды.

Ақша нарығының TONIA нысаналы мөлшерлемесі (МБҚ қоржынының бағалы қағаздарымен РЕПО-ның бір күндік мөлшерлемесі) базалық мөлшерлеменің нысаналы пайыздық дәлізі ішінде қалыптасты. TONIA мөлшерлемесінің құбылмалығы өтімділік профициті өсуі, сондай-ақ TONIA индикаторын есептеу өзгеруі аясында төмендеді. Мәселен, 2020 жылғы 28 желтоқсаннан бастап ең төменгі және ең жоғары кірістілігі бар мәмілелерді (ең төменгі және ең жоғары мәндердің 5%) алып тастауымен байланысты TONIA индикаторын есептеу тәртібіне өзгеріс енгізілді. Есептеуді осылай өзгерту ақша нарығында тәуекелсіз бенчмаркті құру арқылы нысаналы мөлшерлеменің көрсеткіштігін арттыруға бағытталды.

Репо «overnight» операциялары кірістілігінің орташа алынған мөлшерлемесінің күн ішіндегі мәнін көрсету мақсатында жаңа **TRION** мөлшерлемесі енгізілді, онда орталық контрәріптеспен қана сауда-саттық көлемі есепке алынады.

Құбылмалық төмендеуіне қарамастан, айдың соңына тән келетін салық төлемдері кезеңіндегі TONIA мөлшерлемесінің өсуі байқалды (13-график).

TONIA мөлшерлемесінен кейін TONIA мөлшерлемесі өсуі кезеңінде төмен әсерді көрсете отырып, **своп** пайыздық мөлшерлемелердің құбылмалығы да төмендеді (14-график).

Своп нарығындағы сауда-саттық көлемі ұлғайды.

2.4. Валюта нарығы

Теңгенің АҚШ долларына қатысты айырбастау бағамының серпіні қолайлы сыртқы жағдайлардың, негізінен мұнай нарығының оң конъюнктурасының әсерінен қалыптасуда. Дамушы елдердің валюталары, оның ішінде теңге үшін COVID-19-ға қарсы вакцинация процесінде ілгерілеушілік болуы да жоғары маңызды, ол әлемдік экономикалық қызмет тез қалпына келеді деген үмітті нығайтады.

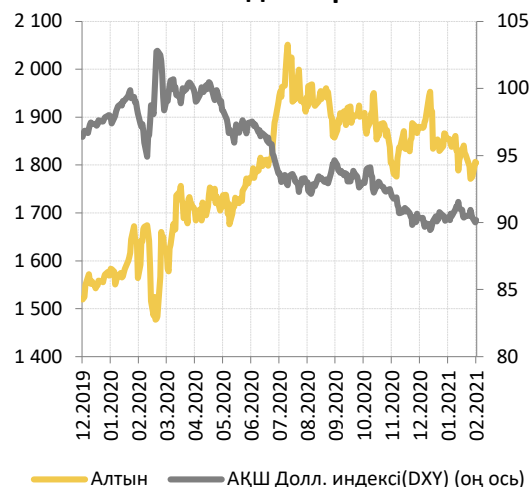
2020 жылғы желтоқсанда әлемде коронавирусқа қарсы вакциналаудың басталуы қаржы және тауар нарықтарында оң нәтиже берді. Нәтижесінде, нарыққа қатысушылар әлемдік экономиканың V-тәрізді қалпына келуі жағына қарай өз үміттерін түзетті.

2020 жылғы желтоқсанның соңында АҚШ экономикасын 900 млн АҚШ долларына ынталандыру топтамасын бекіту жөнінде мәлім болды, бұл 2021 жылдың басында негізгі қаржылық индекстердің рекордты мәндерге дейін өсуіне әкелді. Бұдан басқа, 2021 жылғы қаңтарда АҚШ Президенті Д. Байден ұсынған фискалды көмектің қосымша топтамасы туралы мәлім болды, оның мөлшері 1,9 млрд АҚШ долларына бағаланып отыр. Осы жаңалықтардың аясында АҚШ долларының индексі төмендеді, алтын арзандады (15-график).

ОПЕК+ мүшелерінің уағдаластықтарды қатаң орындауымен бірге АҚШ долларының әлсіреуі 2020 жылғы желтоқсанда мұнайға баға белгілеу бір баррелі үшін 50 АҚШ долларынан жоғары тұрақтануы да ықпал етті. 2021 жылы мұнай бағасы ағымдағы жылғы ақпанда 60 АҚШ доллары белгісінен асып, пандемия басталғаннан бері алғашқы рет өсуін жалғастырды. Мұнай бағасы өсуі үшін ОПЕК+ осы жылғы ақпан-наурызда шикізатты өндіруді қысқарту туралы қаңтардағы шешімі маңызды шарт болды (16-график).

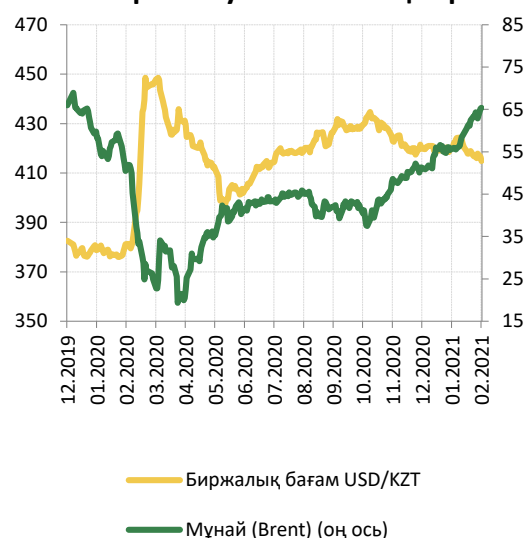
Әлемдік қор нарықтардағы қысқа мерзімді құбылмалылыққа қарамастан, 2021 жылғы қаңтардың соңында нарықтың кәсіби емес қатысушылар тарапынан алыпсатарлық мәмілелер өсуі салдарынан 2020 жылғы желтоқсаннан бастап 2021 жылғы ақпан аралығындағы кезеңде жаһандық инвесторлардың тәуекелді активтерге мүдделілігі шамалы өскені байқалды, оның нәтижесінде ЕМ валюталарының көбісі нығая үрдісін көрсетті.

15 - график. АҚШ долларының индексі, бір унциясы үшін АҚШ долларымен алтын

Дереккөзі: Thomson Reuters

16 - график. Brent маркалы мұнайдың және теңгенің айырбастау бағамының серпіні

Дереккөзі: Bloomberg, KASE

Сыртқы факторлардың әсерінен теңгенің айырбастау бағамы 2020 жылғы IV тоқсанда бір АҚШ доллары үшін 431,81 теңгеден 420,73 теңгеге дейін 2,6%-ға нығайды. Жалпы алғанда, 2020 жылы теңгенің айырбастау бағамы алдын ала деректер бойынша 5,9 млрд АҚШ доллары деп бағаланатын елдің төлем балансының ағымдағы шотының тапшылығы аясында бір АҚШ доллары үшін 420,91 теңгеге дейін 10%-ға әлсіреді.

2021 жылдың басынан бері теңге ақпанның соңында бір АҚШ доллары үшін 417,09 теңгеге жетіп, нығайтын жалғастыруда (16-график).

Квazимемлекеттік сектор компанияларының экспорттық валюталық түсімінің бір бөлігін сатуымен қатар республикалық бюджетке трансферттер бөлу шеңберінде Ұлттық қордың активтерін конвертациялау теңгеге бағам белгілеуге оң әсер етеді. 2020 жылғы желтоқсанда, 2021 жылғы ақпанда жергілікті компаниялардың салық төлемдері кезеңіне байланысты шетел валютасының ұлғайған ұсынысы байқалды. Қаралып отырған кезеңде Ұлттық Банк валюталық өктемдікті жүргізген жоқ.

2.5. Қор нарығы

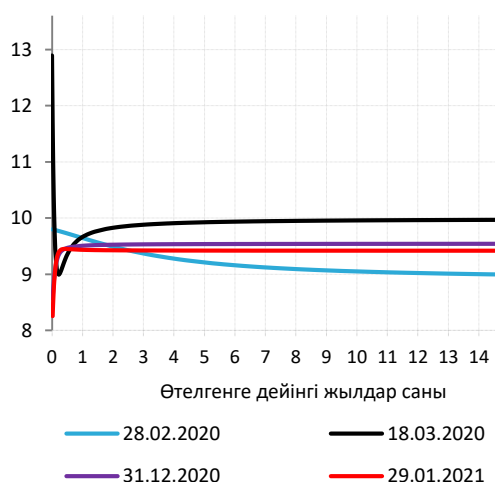
Облигациялар бойынша кірістілік төмендеуді жалғастырды. Осы қаңтарда мемлекеттік бағалы қағаздарға шетелдік капитал ағынының күрт өсуі байқалды (МБҚ). 2020 жылдың соңында МБҚ пассивті орналастырудан кейін ҚР Қаржыминистрінің 2021 жылғы қаңтар-ақпанда қарыздарды белсенді тартуы орын алды.

Корпоративтік облигациялардың кірістілігі де жеңіл ақша-кредит талаптары сақталуы аясында төмендеуді жалғастыруда.

KASE индексі тауарлы-шикізат нарықтары өсуі аясында KAZ Minerals бен «Қазатомөнеркәсіп» ҰАК акциялары өсуінен тарихи максимумды жаңартты.

ҚР Қаржы министрлігі 2021 жылғы қаңтар-ақпанда жылдық 8,99%-дан 10,4%-ға дейін кірістілігі бар қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздарды шығара отырып, бастапқы нарыққа 536,3 млрд теңге тартты.

17 - график. Кірістіліктің тәуекелсіз қисығының өзгерісі, %

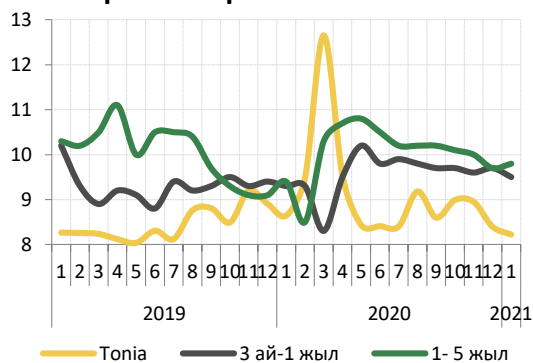
Дереккөзі: KASE

21 - график. Заңды тұлғалардың теңгемен депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

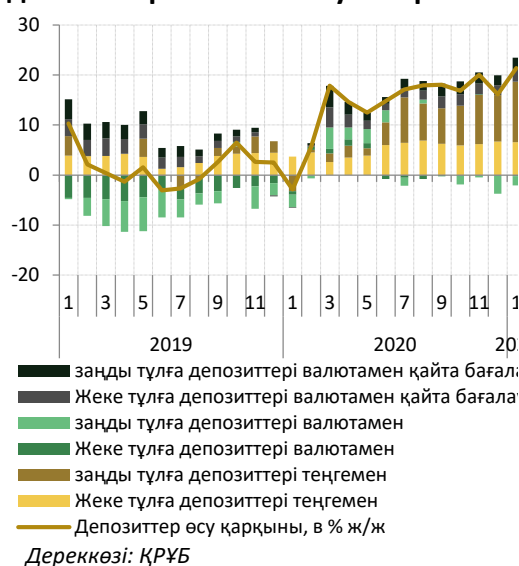
Дереккөзі: ҚРҰБ

22 - график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер

Дереккөзі: ҚРҰБ

23 - график. Құрауыштардың депозиттер көлемі өсуіне үлесі

Дереккөзі: ҚРҰБ

депозиттердің өсуі жалғасуда. Депозиттерді долларландыру соңғы 7 жылдағы ең төменгі мәндерге дейін төмендеді.

Бизнестің қысқа мерзімді теңгелік салымдары бойынша (1 айға дейінгі) орташа алынған мөлшерлемелер 2020 жылғы қазандағы 7,0%-дан 2021 жылғы қаңтарда 7,2%-ға дейін өсуіне қарамастан, олардың тартылған мерзімді салымдардағы үлесі 88,5%-дан 84,3%-ға дейін төмендегені байқалады.

Бұл ретте мөлшерлемелері 7,5%-дық деңгейде сақталуы кезінде бизнестің 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзімі бар теңгелік салымдарының үлесі екі есе ұлғайды. Үлесі төмен деңгейде (2%) қалып отырған ұзақ мерзімді салымдар бойынша мөлшерлемелер (1-5 жыл) 2020 жылғы қазандағы 7,6%-дан 2021 жылғы қаңтарда 8,1%-ға дейін өсті.

Тұтастай алғанда, корпоративтік сектордың неғұрлым ұзақ мерзімі бар депозиттерге орналастырғысы келетін белгілері байқалады.

Базалық мөлшерлемелер мен ҚДКБҚ шекті мөлшерлемелері сақталуы аясында халықтың теңгемен қысқа мерзімді салымдары (3 айдан 1 жылға дейінгі) бойынша мөлшерлемелер 9,5% – 9,7% шегінде сақталуда. Халықтың теңгемен ұзақ мерзімді салымдары (1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімі бар) бойынша мөлшерлемелер 10,1%-дан 2021 жылғы қаңтардың қорытындысы бойынша 9,8%-ға дейін төмендеді (22-график).

Депозиттердің жиынтық көлемі осы жылғы қаңтарда 22,68 трлн теңге (21,4% ж/ж өсті) болып, теңгелік салымдар есебінен өсуін жалғастыруда. Корпоративтік сектордың ұлттық валютадағы салымдары жиынтық депозиттік портфельдің өсіміне біршама позитивтік үлес қосуда, ол аздаған шамада шетел валютасындағы корпоративтік салымдардың теріс үлесімен өтелді (23-график).

Теңгелік салымдар 2020 жылғы қазан – 2021 жылғы қаңтар аралығында 14,27 трлн теңгеге дейін 9,9%-ға өсті, **шетел валютасындағы салымдар** 8,40 трлн теңгеге дейін 6,2%-ға төмендеді. Нәтижесінде, 2021 жылғы қаңтардың қорытындысы бойынша депозиттерді долларландыру 37,1% болды, бұл 2013.

жылғы маусымнан бастап ең төменгі мәні болып табылады.

Бизнестің валюталық салымдарының үлесі 5,4 п.т., халық салымының үлесі 2,0 п.т. төмендеді, бұл жеке тұлғалардың салымдарына қарағанда заңды тұлғалардың салымдарды долларландыруы біршама елеулі төмендеуіне (2021 жылғы қаңтарда тиісінше 35,4% және 39,0%) әкелді (24-график).

2.7. Кредит нарығы

Жеңіл ақша-кредит саясаты мен мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру аясында кредиттік ресурстардың құны төмендегені байқалады.

Кредиттік портфель жеке сектордың оң үлесі есебінен өсіп келеді. Жеке секторда өсудің негізгі драйвері ипотекалық кредиттеу, ал корпоративтік сегментте – шағын және орта бизнесті кредиттеу болып табылады.

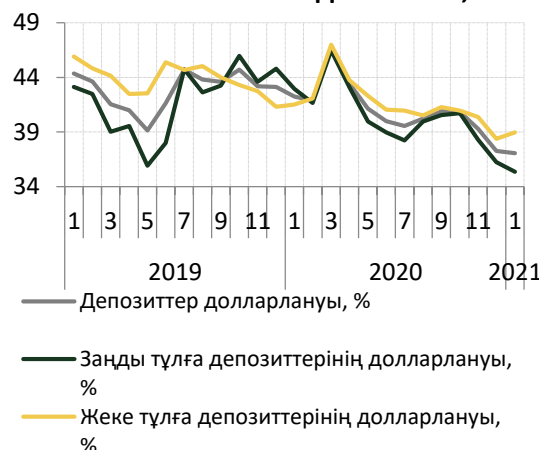
Бизнестің теңгемен кредиттері бойынша орташа алынған мөлшерлеме қысқа мерзімді сегментте өткен жылғы қаңтардағы 11,8%-дан осы жылғы қаңтарда 11,4%-ға дейін 0,4п.т., ұзақ мерзімді сегментте 15,4%-дан 12,1%-ға дейін төмендеді (25-график). Кредиттер бойынша мөлшерлемелерді төмендетуге жеңіл ақша-кредит жағдайларынан басқа жеңілдікпен кредиттеудің мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру да ықпал етеді.

2020 жылдың соңында маусымдық төмендеуден кейін тұтынушылық кредиттер бойынша мөлшерлеме осы жылғы қаңтарда 20,9% деңгейіне қайтып оралды. Ипотекалық кредиттер бойынша мөлшерлеме түрлі мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде субсидиялану есебінен базалық мөлшерлеменің деңгейінен төмен қалыптасуын жалғастыруда (2021 жылғы қаңтарда 7,9%).

Жеңілдетілген ақша-кредит жағдайы, жеке кредиттеу өсуіне (бір жылда 13,3%-ға) негізгі үлес қосатын субсидияланатын ипотекалық кредиттеу аясында осы жылғы қаңтарда кредиттік портфельдің өсімі 6,7% болды (26-график).

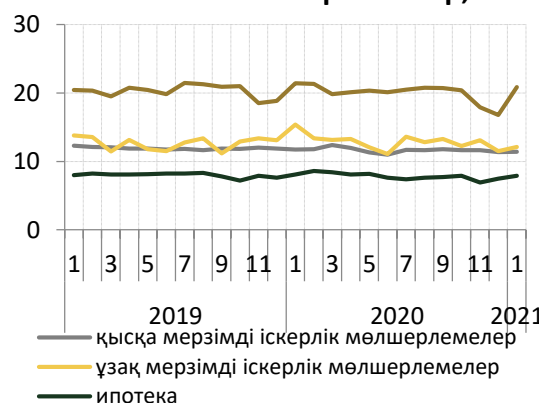
Жиынтық кредиттер құрылымында жеке кредиттер корпоративтік секторды кредиттеуден 2020 жылғы

24 - график. Долларизация депозитов, %

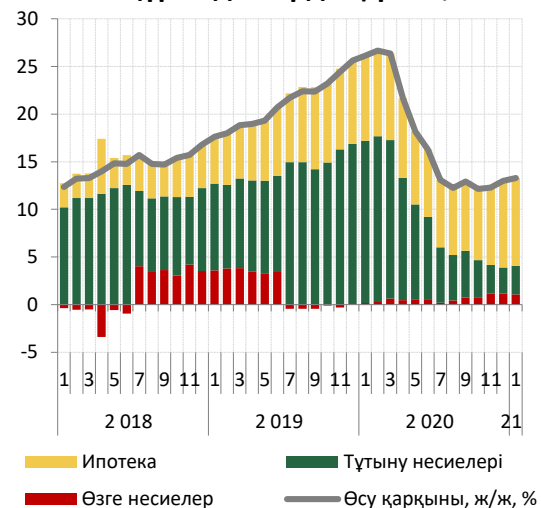
Дереккөзі: ҚРҰБ

25 - график. Ұлттық валютамен кредиттер бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

26 - график. Бөлшек сектор кредиттерінің жылдық өсуіне құрамдастардың үлесі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

қарашадан бастап басым болып келеді (биылғы жылғы қаңтарда жеке кредиттердің үлесі – 52,1%).

Осы жылғы қаңтарда **ипотекалық кредиттер** 2,413 трлн теңгеге жетіп, 34,5%-ға ж/ж немесе 619,1 млрд теңгеге өсті. Банктердің пікіртеріміне сәйкес 2021 жылдың басында көптеген банктер зейнетақы жинақтарын тұрғын үйді сатып алу немесе жөндеу мақсатында мерзімінен бұрын алып алу мүмкіндігіне байланысты ипотекаға сұраныс өсуін күтуде.

Тұтынушылық кредиттердің өсуі 2020 жылғы желтоқсандағы 4,3%-ға дейін баяулағаннан кейін 2021 жылғы қаңтарда 4,7%-ға дейін жеделдеп, 4,433 трлн теңге болды.

Корпоративтік кредиттер портфелі активтердің сапасын жақсартуға бағытталған қабылданған шаралар аясында 2020 жылғы желтоқсанда төмендегеннен кейін (АТФ банктің кредиттерін бизнесті кредиттеуге есептен шығару) қалпына келтірілуде. Биылғы жылғы қаңтарда өсу 0,4% ж/ж құрады, бизнес кредиттер портфелі биылғы жылғы қаңтардың соңында 6,994 трлн теңге болды.

Бизнесті қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру аясында **шағын бизнеске кредиттердің** өсуі байқалады, олар жылдық мәнде 23,6%-ға ұлғайды.

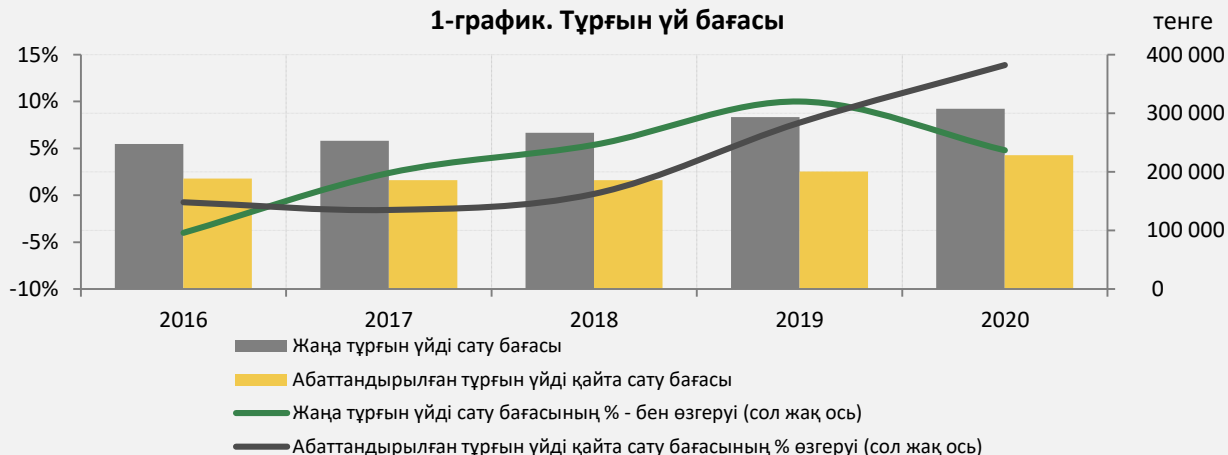
2020 жылғы төртінші тоқсанда банктердің пікіртерімі бойынша бизнес тарапынан кредиттерге сұраныс, атап айтқанда шағын бизнес тарапынан өсуді жалғастырды. Банктер қарыз алушылар үшін белсенді түрде бәсекелесті: олар жаңа өнімдерді енгізді, жаңа орындарды толтырды, кредит берудің ыңғайлылығын арттырды.

.

1-бокс. Ипотека және тұрғын үй бағасының өсуі

Құрылыс секторы ұлттық экономикаға 2020 жылы терең құлдырауға мүмкіндік бермейтін негізгі драйверлердің бірі болды. Алайда, соңғы жылдардағы құрылыс қарқыны тұрғын үй бағасының өсуімен қатар жүреді, ол 2015 жылдан кейін жеделдеді. 2020 жылы экономикадағы рецессияға қарамастан, Қазақстандағы тұрғын үй жылжымайтын мүлігінің бағасы бастапқы нарықта бір жыл ішінде 4,8%-ға өсті, ал қайталама нарықта олардың өсуі үш есеге жуық – 13,9% деңгейінде жоғары болды, бұл да инфляция деңгейінен 2 есеге жуық (7,4%) асып түсті (1-график).

1-график. Тұрғын үй бағасы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Жылжымайтын мүлік бағасының өсуін жеделдету 2018 жылы, қайталама нарықтағы өсу қарқыны оң аймаққа түскен кезде басталды. Соңғы 3 жылда бағаның жинақталған өсуі бастапқы нарықта 21,5%-ды, қайталама нарықта – 22,9%-ды құрады.

Өсудің негізгі себептері халық табысының өсуі және тұрғын үй сатып алу бойынша жеңілдікті Мемлекеттік бағдарламалар аясында халық тарапынан сұраныстың артуы, жылжымайтын мүлік нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың теңгерімсіздігі, сондай-ақ халықты тұрғын үймен қамтамасыз етудің және жекелеген өңірлерде тұрғын үйді пайдалануға берудің төмен деңгейі болып табылады.

Тұрғын үй бағасының өсуінің маңызды факторы «7-20-25» және «Баспана Хит» сияқты мемлекеттік ипотекалық бағдарламалар, сондай-ақ Отбасы банктің кредиттік портфельін белсенді кеңейту болып табылады. Мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру аясында ипотекалық кредиттер бойынша мөлшерлеме 2016 жылғы желтоқсандағы 9,3%-дан 2020 жылғы желтоқсандағы 7,5%-ға дейін төмендеді. Ипотекалық портфель жылдық мәнде 2016 жылғы 9,0%-дан 2020 жылы 34,3%-ға дейін жеделдеп, 2020 жылғы желтоқсанда 2,4 трлн теңге болды.

Ипотеканы ынталандыру жөніндегі негізгі мемлекеттік агент Отбасы банк болды, оның ипотека нарығындағы үлесі 2014 жылғы 38%-дан 2020 жылы 56,5%-ға дейін ұлғайды. Басқа бағдарламаларды ескере отырып, ипотекалық кредиттеудегі мемлекеттің қатысу үлесі («Отбасы Банк», «7-20-25» және «Баспана хит» желісі бойынша) 2016 жылғы 61%-дан 2020 жылы 99%-ға дейін өсті (2-график).

2-график. Мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде берілген ипотекалық кредиттер

Дереккөзі: ҚРҰБ

Ипотекалық кредиттің жылжымайтын мүлік нарығына әсерін бағалау үшін регрессиялық модель негізінде регрессиялық талдау жүргізілді. Талдау 2000-2020 жылдар аралығындағы кезеңде тұрғын үй бағасының өсу қарқыны (бастапқы және қайталама нарықтарда) бойынша орташа жылдық деректер негізінде жасалды. Түсіндіруші айнымалы ретінде тұрғын үй бағасының өзіндік лагы және берілген кредиттердің серпіні пайдаланылды. Жылжымайтын мүлік бағасы екі сегментке бөлінді – жаңа ғимараттар мен қайталама нарықта.

1-теңдеу. Жаңа тұрғын үй бағасы

$$p_new = 0.17 * m + 0.49 * p_new(-1)$$

t-stat. (4,14) (4,69)

p_new – жаңа тұрғын үй бағасы,

m - берілген ипотекалық қарыздар көлемінің өзгеруі,

p_new(-1) – өткен кезеңдегі жаңа тұрғын үйдің бағасы.

2-теңдеу. Қайталама тұрғын үй бағасы:

$$p_second = 0.24 * m + 0.46 * p_second(-1)$$

t-stat. (3,94) (4,65)

p_second – қайталама тұрғын үй бағасының өзгеруі,

m - берілген ипотекалық қарыздар көлемінің өзгеруі,

p_second(-1) – өткен кезеңдегі қайталама тұрғын үй бағасы.

Есептеулер қайталама тұрғын үй нарығы жаңа тұрғын үймен салыстырғанда берілетін ипотекалық кредиттер көлеміне неғұрлым сезімтал екенін көрсетеді. Берілген ипотекалық кредиттер бойынша жаңа тұрғын үйге баға өсуінің серпімділік коэффициенті 0,17-ге, екінші тұрғын үйге – 0,24-ке тең. Басқаша айтқанда, ипотеканың өсу қарқынының 1%-ға артуы қайталама нарықта тұрғын үй бағасының 0,24%-ға, бастапқы тұрғын үй нарығында 0,17%-ға өсуіне алып келеді. Тұрғын үйдің қайталама нарығындағы бағаның ипотекаға икемділігі бастапқы нарыққа құрылыс компанияларының баға саясаты да әсер ететіндігіне байланысты болуы мүмкін. Сонымен қатар, банктер салынып жатқан объектілерге қарағанда, тәуекелі аз болғандықтан, дайын тұрғын үйге қарыз беруге дайын. Сонымен қатар, 7-20-25 (жаңа тұрғын үй) бағдарламасына қарағанда «Баспанакит» бағдарламасы (қайталама тұрғын үй) бойынша ипотекалық қарыздар көлемінің едәуір өскенін атап өту маңызды.

2021 жылы зейнетақы қаражатын алу ішкі сұранысты қолдаудың және тұрғын үй бағасының өсуінің, бірінші кезекте жылжымайтын мүлікті сатып алу кезінде жүзеге асырылатын тұрғын үйді жөндеуге және ипотекалық қарыздарды өтеуге қосымша фактор болуы мүмкін. 2021 жылғы қаңтарда ипотекалық портфельдің өсуі мен тұрғын үй бағасының өсуі жалғасуда. 2021 жылғы бірінші айда жаңа тұрғын үй бағасы 3,0%-ға (жылына 7,3%), жайлы тұрғын үйді қайта сату – 5,0%-ға (17,9%) өсті, ипотекалық портфель 1,7%-ға (34,5%) өсті.

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

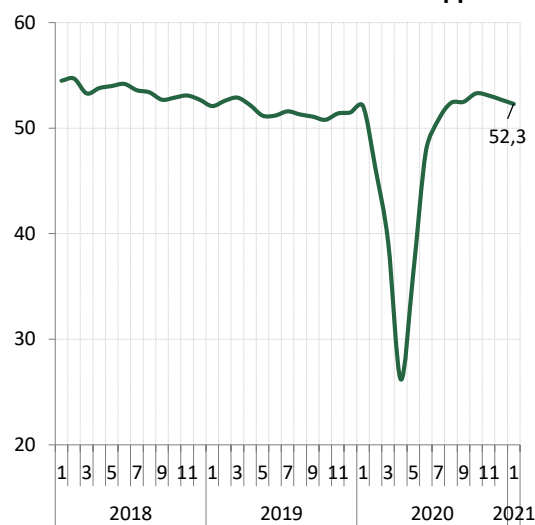
2.1. Сыртқы сектор

COVID-19 таралуына байланысты шектеу шараларының күшеюі әлемдегі іскерлік белсенділікке теріс әсер етеді. **2020 жылғы қарашадан бастап 2021 жылғы қаңтардың қорытындысы бойынша алғаш рет өнеркәсіпте белсенділік бәсеңдеді** (27-график). Сондай-ақ, жаңа экспорттық тапсырыстарды қысқарту қайта жанданды. Өнеркәсіпте өндірістің баяу өсу қарқыны Қытайда (қатарынан екінші ай) және Германияда байқалды, көрсеткіштің төмендеуі Жапонияда, Таиландта, Малайзияда болды. Сонымен қатар, өндірістің өсу қарқыны АҚШ, Үндістан, Италияда байқалады. 2020 жылғы қарашадан бастап қызмет көрсету саласы әлсіз серпінмен сипатталады.

Қазақстанның сауда серіктес елдеріндегі ағымдағы жағдай әртүрлі бағытта қалыптасты. 2020 жылдың соңында коронавирустың қайта өршуіне байланысты ЕО мен Ресей экономикалары әлі де теріс серпінмен сипатталды. Бұл ретте Қытай экономикасы өнеркәсіп секторының, инвестициялардың және сыртқы сауда қызметінің белсенді қолдауымен, сондай-ақ ішкі сұранысты қалпына келтіру және бөлшек саудадағы өсу аясында 2020 жылдың қорытындысы бойынша 2,3%-ға (ж/ж) өсті.

Соңғы үш айда әлемнің кейбір елдерінде вакциналаудың басталуы және ОПЕК+ қатысушы елдермен уағдаластыққа қол жеткізу аясында мұнайдың әлемдік бағасы 30%-дан астам өсті. 2021 жылғы ақпанда оң серпін жалғасты, **Brent баға белгілеулері бір баррель үшін 65 АҚШ долларына жетті** (28-график). Нарықтың қазіргі оң сентиментін ОПЕК+ елдерінің жоғары тәртібі, суық ауа-райына байланысты АҚШ-тағы қорлар мен мұнай өндіруді азайту, сондай-ақ АҚШ экономикасын қолдау үшін ынталандыру пакетін іске асыруды күту қолдайды.

27 - график. Іскерлік белсенділіктің жаһандық композиттік индексі

Дереккөзі: Bloomberg

* — 50-ден жоғары индекс мәні көрсеткіштің өсуін білдіреді, 50-ден аз — оның төмендеуі, 50-ге тең — оның өзгермейтіндігі

28 - график. Brent маркалы мұнай бағасы, АҚШ доллары (орта есеппен бір айда)

Дереккөзі: U.S. Energy Information Administration (EIA)

2-бокс. Түсті металдардың әлемдік нарығындағы ағымдағы жағдай және оның даму перспективалары

Түсті металдардың әлемдік нарығы соңғы екі жылда қысымға ұшырады. 2019 жылы металл бағасының төмендеуіне АҚШ пен Қытай арасындағы сауда соғысы себеп болды. COVID-19 пандемиясының өршуі және оның таралуына қарсы қабылданған шаралар бағаның одан әрі төмендеуіне әкелді. Вирус таралған сәттен бастап және өнеркәсіптік сектордағы белсенділіктің төмендеуіне байланысты металдардың бағасы тұрақты түрде төмендеді (1-график). 2020 жылдың ортасынан бастап шектеу шараларын жеңілдету, сондай-ақ басқа әлемдік валюталарға қатысты АҚШ долларының әлсіреуі нәтижесінде металдар бағасының қалпына келтіру серпіні байқалды. Сонымен қатар, коронавирустың түсті металдардың баға серпініне әсері көп бағытты болып шықты. Көптеген металдарға бағаның төмендеуіне қарамастан, 2020 жылдың қорытындысы бойынша бағаның өсуі тек мысқа ғана тіркелді (2-график).

1-график. Металдар бағасының орташа арифметикалық индексі * және өнеркәсіптегі іскерлік белсенділіктің жаһандық индексі**

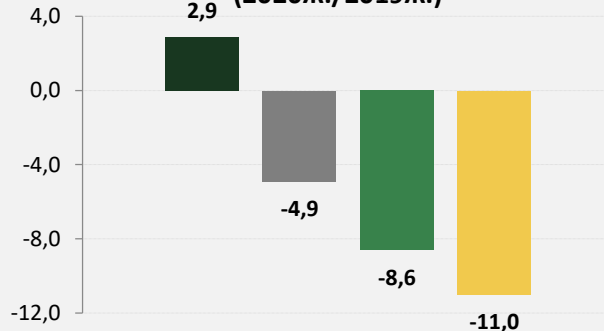

Дереккөзі: Thomson Reuters, Bloomberg

* * мыс, алюминий, мырыш, қорғасын (Қаңтар 2015 ж.=100, %)

** 50-ден жоғары (төмен) Индекс кеңейтуді (қысқартуды) көрсетеді

2-график. Металдарға бағаның өзгеруі, % (2020ж./2019ж.)

Дереккөзі: Thomson Reuters

Мыс. Мыс бағасы COVID-19 пандемиясы кезінде SARS (SARS) пневмония тараған кезенге қарағанда көбірек төмендеді. Алайда, құлдырау 2008-2009 жылдардағы жаһандық қаржы дағдарысы кезіндегіге қарағанда біршама терең және ұзаққа созылды, бұл кезде ай сайынғы құлдырау 50%-ды құрады. Корона дағдарысы кезінде мыс бағасы тез тұрақтанды. Ең төменгі мәндерден 2020 жылғы сәуірде бағалар шамамен 3000 АҚШ долларына өсті. 2021 жылғы ақпанның соңында бір тоннасы 9000 АҚШ долларынан асты. Бағаның күрт қалпына келуіне Қытай¹ тарапынан сұраныстың артуы және металл өнімдеріне экспорттық тапсырыстардың өсуі, сондай-ақ өңдеу өнеркәсібіндегі белсенділіктің қалпына келуіне байланысты Германия тарапынан сұраныстың жоғары болуы ықпал етті. Сонымен қатар, бағаның өсуі Чили мен Перуда² вирустың таралуы және жұмысшылардың ереуілдерінің нәтижесінде орын алған кеніштердің жұмысының тоқтауы себеп болды.

3-график. Алюминий бағасының өсуі және Қытайдағы алюминий өндірісі

Дереккөзі: The International Aluminium

Consensus Ecs болжамдарына сәйкес 2021-2022 жылдары мыстың сұранысы мен ұсынысы тұтастай теңгерілетін болады. Қысқа мерзімді перспективада мыс бағасы алыпсатарлық мәмілелердің қысымымен

¹ Statista мәліметтері бойынша 2019 жылы әлемдік мыс тұтытуда Қытай үлесіне 51%, ЕО елдеріне – 17%, АҚШ-қа – 12% тиесілі болды.

² Әр түрлі ақпарат көздеріне сүйенсек, әлемдік мыс өндірісінде шамамен 30% Чили және шамамен 20% Перу, 10% дейін металл өндірісі Қытайды қамтамасыз етеді.

болады деп күтілуде. Орта мерзімді перспективада бұл әсер әлсіреп, бағалар аздап төмендейді деп күтілуде.

Алюминий. Екі жылдық теріс серпіннен кейін алюминий бағасы 2020 жылғы қазаннан бастап әлемдегі алюминийдің негізгі тұтынушыларының бірі ретінде Қытайда өндіріс көлемінің өсуі аясында өсті³ (3-график). Бұл өз кезегінде Қытай мен әлемдегі автомобиль өндірісі мен сатылымының жақсаруымен тығыз байланысты. Сонымен бірге, 2021 жылғы қаңтарда Қытай өнеркәсібіндегі белсенділіктің төмендеуіне байланысты алюминий бағасының өсуі біршама баяулады. Халықаралық ұйымдардың болжамдары бойынша 2021 жылы алюминий бағасы біртіндеп өседі деп күтілуде. Сонымен қатар, жоғары металл қорлары, сондай-ақ Қытай мен басқа да ірі алюминий өндірушілерінің ұсынысының күтілетін өсуі тежеуші әсер етуді жалғастырады.

Мырыш. Өндірісінде мырыш қолданылатын тот баспайтын болатқа әлемдік сұраныстың өсуіне байланысты және covid-19 салдарынан құлдыраудан кейін экономикаларды қолдау мақсатында елдердің инфрақұрылымдық жобаларға арналған шығыстарының ұлғаюы нәтижесінде мырыштың бағасы өсті. Мырыш бағасының өсуі Оңтүстік Африка шахталарынан жеткізілімдердің тоқтап қалуымен, сондай-ақ жаппай вакцинация аясында әлемдік экономиканың тез қалпына келуін күтумен қосымша қолдау тапты. Consensus Ecs болжамдары бойынша 2021 жылы ұсыныстың күтілетін өсуі мырыш бағасының одан әрі өсуін шектеуі мүмкін. Сонымен қатар, бағаның қатты төмендеуі күтілмейді.

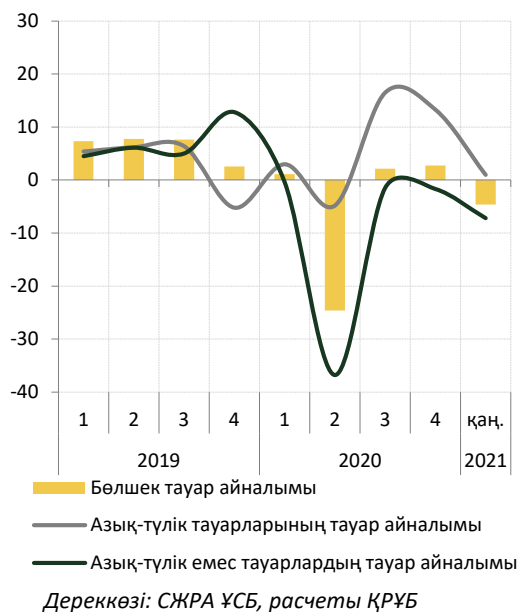
Қорғасын. Әлемдік автомобиль өндірісінің төмендеуі алюминий бағасына ғана емес, сонымен қатар аккумулятор өндірісінде қолданылатын қорғасынның бағасына да кері әсерін тигізді. Бұл фактор, сондай-ақ металдың жоғары ұсынысы 2019 жылдың соңынан бастап металл бағасының үздіксіз төмендеуіне әкелді. 2020 жылдың соңында – 2021 жылдың басында бағаның өсуі қалпына келе бастады. Қорғасынның бұдан былайғы баға серпіні көбінесе автомобильдерге, сәйкесінше батареяларға деген сұранысқа байланысты болады. Consensus Ecs болжамдары бойынша қорғасын бағасы 2022 жылдың соңында бір тоннасы үшін 2100 АҚШ долларынан аздап төмендейді, қазіргі уақытта бір тоннасы үшін 1900 АҚШ доллары.

Әлемдік экономиканың, оның ішінде Қазақстанның сауда әріптестері-елдерінің экономикаларының одан әрі қалпына келуін, сондай-ақ металдар нарығындағы оң серпінді күту экспорттық өнімге сыртқы сұраныстың артуына және елдегі экономикалық белсенділіктің⁴ қалпына келуіне ықпал ететін болады.

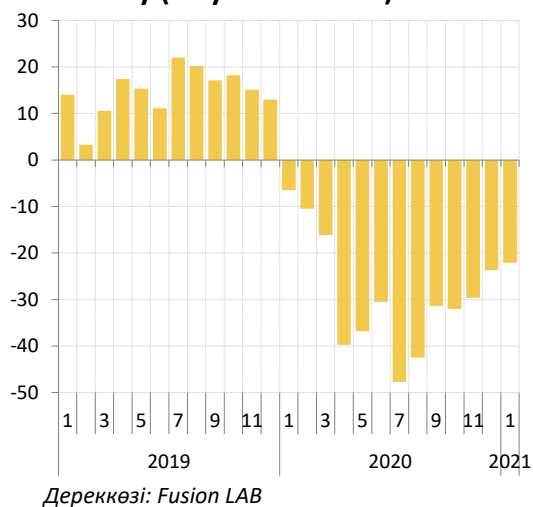
³Statista деректері бойынша 2018 жылы алюминийді әлемдік тұтытуда Қытай үлесіне 67,4%, АҚШ – қа-13,7% тиесілі болды.

⁴ СЖРА ҰСБ деректеріне сәйкес, 2020 жылдың қорытындысы бойынша құндық экспорттың жалпы көлемінде түсті металдардың үлесі 10,3%-ды құрады, оның ішінде мыс – 6,0%, мырыш – 1,3%, алюминий – 1,1% және қорғасын – 0,2%.

29 - график. Бөлшек сауда айналымы, ж/ж, %

30 - график. Ірі сатып алулардың қолайлылығын бағалау (жауап балансы)⁵

⁵ Ірі сатып алулардың қолайлылығын бағалау «Сіз қалай ойлайсыз, қазір үлкен сатып алулар/шығындар жасау үшін жалпы уақыт қолайлы ма жоқ қолайсыз ба?»

2.2. Экономикалық белсенділік және ішкі сұраныс

Үй шаруашылығының сұранысы қатаң локдаун кезеңінде айтарлықтай құлдыраудан кейін 2020 жылдың екінші жартысынан бастап кейінге қалдырылған сұранысты жүзеге асыру жағдайында біртіндеп қалпына келе бастады.

Үй шаруашылықтарының тұтыну белсенділігінің қалпына келуі бөлшек сауданың серпінімен расталады, ол 2020 жылдың екінші жартыжылдығында оң өсу қарқынын көрсетті (29-график). Бөлшек тауар айналымының құрылымында азық-түлік тауарларының өндірісі мен импортының өсуі аясында азық-түлік саудасында айтарлықтай қалпына келу байқалады. Осылайша, азық-түлік тауарларының бөлшек сауда айналымы 2020 жылдың үшінші және төртінші тоқсандарында тиісінше 16,5%-ға және 13,3%-ға өсті. Сонымен қатар, азық-түлікке жатпайтын тауарлардың айналымы теріс серпінді көрсетуді жалғастыруда, бірақ төмендеу қарқыны айтарлықтай төмендеді. Мұндай серпін халықты тұтынушылық кредиттеудің жандануы аясында байқалады, оның төмендеу қарқыны да баяулайды.

Азық-түлікке жатпайтын тауар айналымының қалпына келу серпінін халықтың ірі сатып алуларға қатысты тұтынушылық көңіл-күйі дәлелдейді. Қатаң карантиндік шектеулер кезеңдерімен салыстырғанда респонденттердің теріс жауаптары айтарлықтай азайды (30-график).

2021 жылғы қаңтарда бөлшек сауда серпіні азық-түлікке жатпайтын тауар айналымының төмендеуі нәтижесінде тағы да төмендеді. Бұл ретте тамақ өнімдерінің тауар айналымы оң серпінді сақтайды.

Ұлттық Банктің пікіртерімдеріне сәйкес, 2021 жылғы қаңтардағы экономикалық белсенділіктің қысқа мерзімді кезеңдегі даму перспективаларына қатысты халықтың күтуі айтарлықтай жақсарды және өсу тенденциясын көрсетті. Бұл бағалау карантиндік

шараларды қатайту кезеңінде өте жағымсыз болды және шектеулер алынып тасталған кезде жақсарды.

Экономиканың дамуына қатысты халықтың барынша ұзақ кезеңдегі (5 жыл) күтулері тұрақты болып қалады және қысқа мерзімді күтулерден едәуір асады (31-график).

Жеке тұлғалардың шоттарына түсімдердің серпіні қатаң шектеулер кезеңімен салыстырғанда қалпына келе бастағанымен, әлі де теріс аймақта қалып отыр. Үй шаруашылығының тұтынуының жандануы 2020 жылғы төртінші тоқсанда экономикадағы нақты жалақының өсуімен қолдау тапты. Мәселен, экономикадағы нақты жалақы 6,5%-ға, оның ішінде ірі және орта кәсіпорындар бойынша – 6,2%-ға, ал шағын кәсіпорындар бойынша – 9,1%-ға өсті (33-график).

Нақты жалақының өсуі мемлекеттік сектор салаларында сақталуда. Үшінші тоқсанда байқалған серпінмен салыстырғанда, 2020 жылғы төртінші тоқсанда өнеркәсіпте, көлікте, өнерде және ойын-сауықта, саудада жалақының өсуі байқалды.

Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету және кәсіби, ғылыми техникалық қызмет көрсету саласында елеулі құлдырау байқалады (33-график). Құрылыста, жылжымайтын мүлікпен операцияларда және қаржы және сақтандыру қызметінде еңбекақының теріс серпіні сақталуда.

2021 жылы бюджет секторы қызметкерлерінің, яғни медицина қызметкерлерінің, мұғалімдер мен әлеуметтік сала қызметкерлерінің жалақысын арттыру көзделген (785 мың педагог – 25%-ға, 247 мың медицина қызметкерінің – 30%-ға, әлеуметтік қорғау мекемелерінің 38 мың қызметкерінің – 45%-ға дейін).

31 - график. Экономиканың даму перспективаларын бағалау

Дереккөзі: Fusion LAB

32 - график. Кәсіпорындардың мөлшері бойынша нақты жалақы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

33 - график. Нақты жалақы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

34 - график. Республикалық бюджеттің трансферттерге арналған шығыстары, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2020 жыл ішінде халық табысының құрылымында мемлекет саясатының әлеуметтік бағытын сақтау аясында әлеуметтік трансферттерден түскен табыстар өсу көрсетті (34-график). 2020 жылдың басында базалық зейнетақыны индекстеу 7%-ға жүргізілді, 2020 жылғы сәуірден бастап қосымша ынтымақты зейнетақы 5%-ға артты. 2020 жылы зейнетақылардан басқа трансферттердің басқа түрлеріне республикалық бюджет шығыстарының өсуін жеделдету атап өтілді. Жалпы алғанда, 2020 жылғы қаңтар-желтоқсанда Республикалық бюджеттің әлеуметтік көмекке және әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығыстары 18,3%-ға өсті. 2021 жылы зейнетақыны жыл сайын 7%-ға индекстеу жүргізілді.

2020 жылы инвестициялық белсенділіктің серпіні COVID-19 пандемиясының теріс әсерімен байланысты болды. 2020 жылдың қорытындылары бойынша негізгі капиталға инвестициялардың құлдырауы 3,4%-ды құрады (35-график).

2020 жылы инвестициялардың төмендеуі бірінші кезекте Теңіз мұнай кен орнындағы ірі инвестициялық жобаның (ККЖ және ҰЕҚБЖ) уақытша тоқтатылуына байланысты тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі инвестициялардың құлдырауымен (26,4%-ға) байланысты.

Осыған орай, инвестициялардың жалпы көлеміндегі тау-кен өндіру саласының үлесі айтарлықтай қысқарды (2019 жылғы 44,6%-дан 2020 жылы 33,6%-ға дейін).

Сауда мен құрылыстағы инвестициялардың төмендеуі (тиісінше 23,7% және 35,8%-ға) теріс үлес қосты.

Инвестициялардың барынша терең төмендеуі экономиканың басқа секторларындағы инвестициялардың оң серпінімен тежелді. Тау-кен өндіру өнеркәсібінің үлесін ескермегенде, экономикадағы инвестициялар 14,8%-ға өсті.

Бұл ретте 2020 жылдың соңына қарай экономикада байқалған инвестициялық белсенділіктің біршама қалпына келуі (U-тәрізді) 2021 жылғы қаңтарда тоқтатылды (35-график). Биылғы жылдың басында негізгі капиталға инвестициялар 17,5%-ға қысқарды, бұл да тау-кен өнеркәсібіндегі инвестициялардың төмендеуімен байланысты. Саладағы құлдырау Шығыс Қазақстан облысында тау-кен байыту комбинатын салу бойынша көлемдердің төмендеуімен, КПО кеңейту жобалары бойынша көлемдердің төмендеуімен және Теңіз кен орнында ҰЕҚБЖ және ККЖ бойынша көлемдердің төмендеуімен байланысты.

Бұл ретте тұрғын үй құрылысына инвестициялар серпінімен ұсынылған халықтың инвестициялық белсенділігі жоғары деңгейлерде сақталып отыр. 2020 жылғы төртінші тоқсанда тұрғын үй құрылысына инвестициялар 69,3%-ға ұлғайды. Мұндай айтарлықтай жеделдетуге елде іске асырылып жатқан түрлі мемлекеттік ипотекалық бағдарламалар («7-20-25», «Баспана Хит», ТҚЖБ) ықпал етеді. Тек Атырау облысында ғана тұрғын үй ғимараттарын пайдалануға беруді қысқарту (10,4%-ға) аясында инвестициялардың төмендеуі (31%-ға) тіркелді.

2020 жылы тұрғын үй құрылысына салынған инвестициялардағы мемлекеттің үлесі 20,6%-ды құрады, ал басым бөлігі құрылыс салушылардың өз қаражаты мен халықтың қаражатына тиесілі – тиісінше 42% және 30%.

Инвестициялардың өсуі аясында 2021 жылы пайдалануға берілген тұрғын үйлердің жалпы ауданы 16,8%-ға ұлғайды. Өңірлік бөліністе өсу бойынша көшбасшылар Нұр-Сұлтан (72,6%-ға өсу) және Шымкент (23,9%-ға) қалалары және Солтүстік Қазақстан облысы (22,4%-ға өсу) болып табылады. Қысқару тек Атырау және Қызылорда облыстарында ғана байқалады.

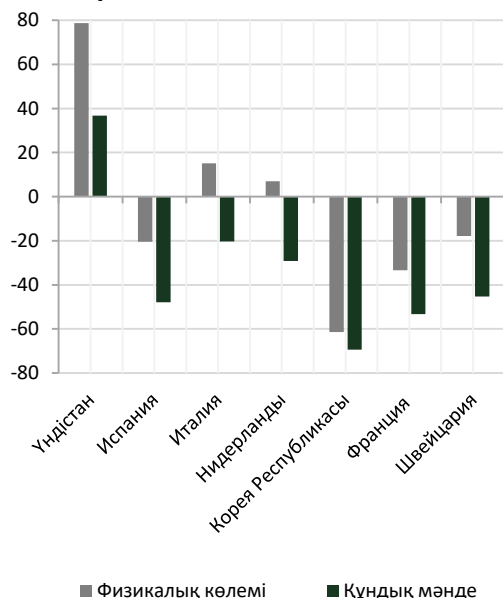
СЖРА ҰСБ-ның алдын ала деректері бойынша 2020 жылғы қаңтар-желтоқсанда сыртқы сауда айналымы 85 млрд АҚШ долларын құрады және 2019 жылғы қаңтар-желтоқсанмен салыстырғанда 13%-ға азайды, оның ішінде экспорт 19,1%-ға (47,0 млрд АҚШ доллары), импорт 4,1%-ға (38,1 млрд АҚШ доллары).

35 - график. Инвестициялық белсенділік көрсеткіштері, ж/ж, %

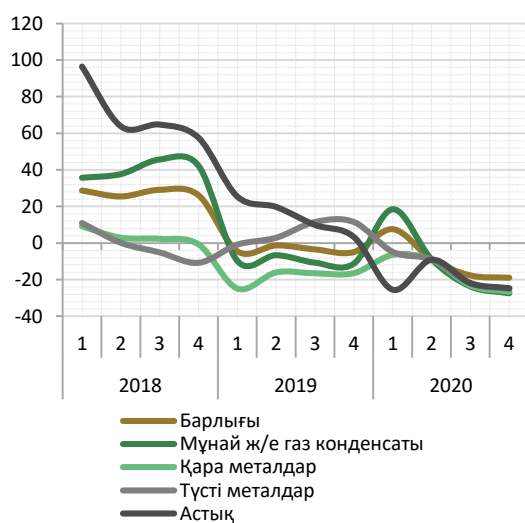
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

36 - график. 2020 жылғы мұнай экспорты, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

37 - график. Негізгі тауарлар топтары бойынша экспорт, жинақталған қорытындымен, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

Экспорттың төмендеуі химия өнеркәсібі өнімдерінен басқа барлық негізгі тауар топтары бойынша байқалды. Экспорттың төмендеуіне мұнай экспортының 29,4%-ға (т/ж) қысқаруы негізгі үлес қосты. Елдер бөлінісінде мұнайдың құндық экспортының Испанияға – 47,9%-ға, Италияға – 20,3%-ға, Корея Республикасына – 69,5%-ға, Францияға – 53,2%-ға төмендеуі байқалады (36-график).

Сонымен қатар, заттай мәнде мұнай экспорты аздап (0,8%-ға), оның ішінде Италияға – 15,2%-ға, Қытайға – 55,4%-ға, Үндістанға – 78,7%-ға ұлғайды. Осылайша, мұнайдың өзіндік құнының төмендеуі оған бағаның төмендеуінің салдары болды.

Түсті металдар тобында 2020 жылдың басынан бастап алюминий (10%-ға), мырыш (15,1%-ға) және қорғасын (47,6%-ға) экспорты азайды. Бұл ретте, егер алюминий мен мырыш экспортының нақты көлемі елеулі өзгерістерге ұшырамаса (тиісінше 3%-ға және 1%-ға төмендеуі), онда қорғасынға Вьетнамға жеткізілімдердің 20,3%-ға және Нидерландыға жеткізілімдердің 41,9%-ға төмендеуіне байланысты заттай көріністе (18,4%-ға) айтарлықтай төмендеу тән болды.

Сонымен қатар, мыс экспортының нақты көлемінің 4,4%-ға, бірінші кезекте Қытайға және күміс экспортының 12,8%-ға артқанын, оның басым бөлігі Ұлыбританияға бағытталғанын атап өткен жөн.

Қара металдар құрамында ферроқорытпалардың экспорты заттай көріністе 4,5%-ға ұлғайды, бірақ құндық көріністе 12,1%-ға қысқарды.

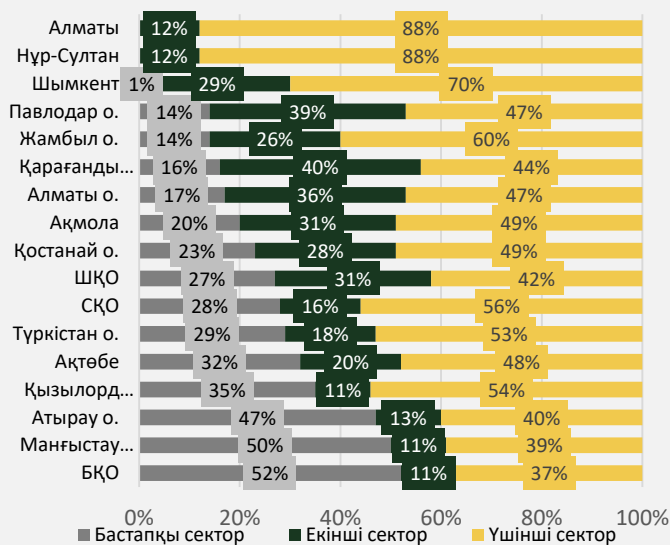
2020 жылы импорттың төмендеуі негізгі сауда әріптестері бойынша: ЕАЭО елдерінен – 7,3%-ға, оның ішінде Ресейден – 7,1%-ға, ЕО елдерінен – 5,5%-ға, Қытайдан – 5,9%-ға болды. Сонымен қатар, Германиядан импорттың 20,5%-ға және Корея Республикасынан импорттың 41,1%-ға күрт өсуі байқалады, онда жалпы импорттағы үлес тиісінше 4,7% және 12,8%-ды құрады.

Азық-түлік тауарлары тобында ет (4,5%-ға), сүт (22,3%-ға), құрақ қант (25,3%-ға), алкогольдік (62,9%-ға) және алкогольсіз сусындар (38,1%-ға) мен темекі (36,4%-ға) импортының табиғи мәндегі ұлғаюы тіркелді. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар тобында дәрі-дәрмектер

импорты 14,5%-ға, жуу құралдары 16,9%-ға, линолеум 16%-ға, киім-кешек 27,2%-ға және есептеу машиналары 31,9%-ға ұлғайды. Бұдан басқа, табиғи газ (69,6%-ға), пульттер, панельдер мен консольдер (56,7%-ға) импортының нақты көлемінің төмендеуін және тоңазытқыш және мұздатқыш жабдықтары импортының 94,4%-ға және ауа немесе компрессорлық сорғылар импортының 50%-ға күрт ұлғайғанын атап өткен жөн.

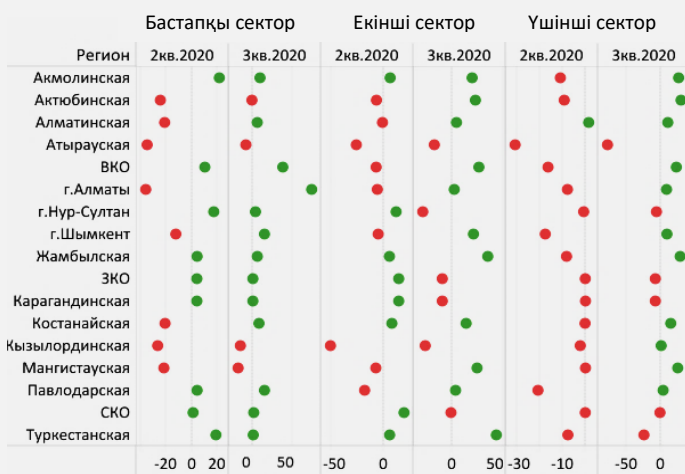
3-блок. Қазақстанның локдаун кезеңіндегі өңірлік дамуы

**1-график. Секторлардың ЖӨӨ-дегі үлесі, %
(2020 жылғы 9 айда)**

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

**1-кесте. Өңірлер бойынша экономика
секторларының өсуі/төмендеуі**

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

СЖРА ҰСБ шұғыл деректеріне сәйкес, 2020 жылы Қазақстанның нақты ІЖӨ-нің 2,6%-ға (ж/ж) қысқаруы үшінші сектордың өндіріс көлемінің, яғни қызмет көрсету саласының (нақты мәнде 5,6%-ға) төмендеуіне байланысты болды.

Әрбір өңірдің мамандандырылуына қарай Қазақстан өңірлерінде экономиканың үш секторлы моделінің таралуы әртүрлі. Мысалы, ЖӨӨ-нің 50%-дан астамы республикалық маңызы бар қалалардағы, Жамбыл және Солтүстік Қазақстан облыстарындағы үшінші сектордың үлесіне тиесілі (1-график).

2020 жылы екінші сектордың (өңдеу өнеркәсібі және құрылыс) серпіні оң нәтиже көрсетті. Екінші сектордың үлесі жоғары өңірлер тізіміне Алматы, Павлодар, Қарағанды, Ақмола және Шығыс Қазақстан облыстары кіреді.

Экономиканың бастапқы секторының салалары, атап айтқанда ауыл шаруашылығы және тау-кен өндіру саласы әртүрлі бағыттағы серпінді көрсетті. Өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығындағы өсім 2020 жылдың қорытындысы бойынша ауыл шаруашылығының 5,6%-ға (ж/ж) ұлғаюын қамтамасыз етті. 2020 жылғы тоғыз айдың қорытындысы бойынша Солтүстік Қазақстан (өңірдің ЖӨӨ-дегі ауыл шаруашылығының

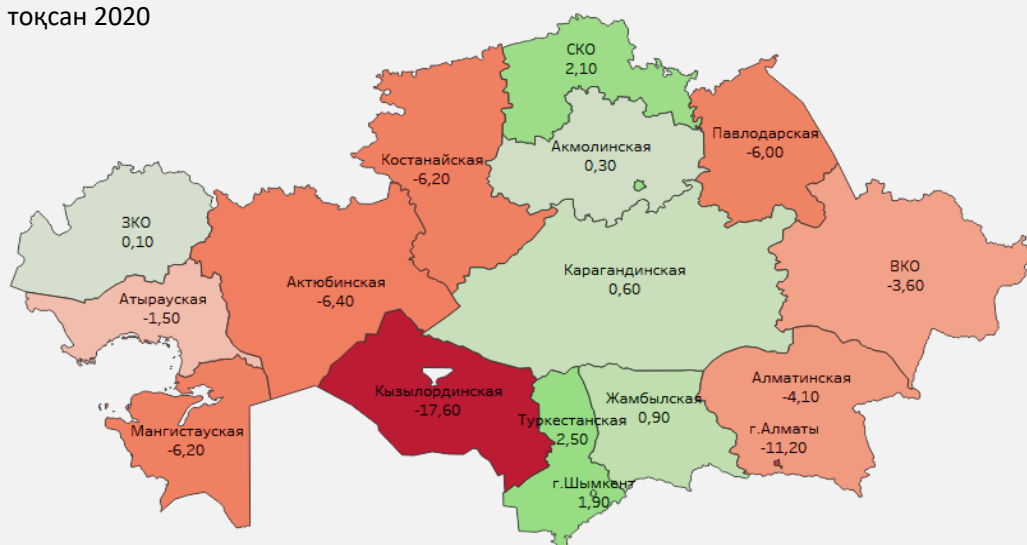
үлесі – 28%), Түркістан (22%), Алматы (17%), Ақмола (16%), Қостанай облыстары (10%) ЖӨӨ-де ауыл шаруашылығы өнімінің елеулі үлесі бар негізгі өңірлер болып табылады.

Керісінше, шикі мұнай мен металдарды өндірудің төмендеуіне байланысты 2020 жылы тау-кен өндіру өнеркәсібі 3,7%-ға (ж/ж) төмендеді. Маңғыстау, Батыс Қазақстан және Атырау облыстарында экономиканың бастапқы секторы ЖӨӨ-нің 50%-дан астамына ие.

Қазақстан экономикасы секторлары дамуының әртүрлі бағытта қалыптасқан серпіні нәтижесінде локдаундар кезеңінде өңірлердегі жағдай да біркелкі болмады. 2020 жылғы екінші тоқсанда елдегі неғұрлым қатаң шектеу шаралары кезеңінде оң экономикалық белсенділік Шымкент қаласы, Нұр-сұлтан қаласы, Түркістан, Ақмола, Жамбыл, Батыс Қазақстан және Солтүстік Қазақстан облыстары сияқты өңірлерде сақталды (2-график)

2-график. 2020 жылғы екінші және үшінші тоқсандағы ЖӨӨ НКИ серпіні, %, ж/ж

2 тоқсан 2020

3 тоқсан 2020

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

Бұл ретте, 2020 жылғы екінші тоқсанда Ақмола облысын қоспағанда, елдің барлық өңірлерінде экономиканың үшінші секторының айтарлықтай құлдырағаны байқалды (1-кесте).

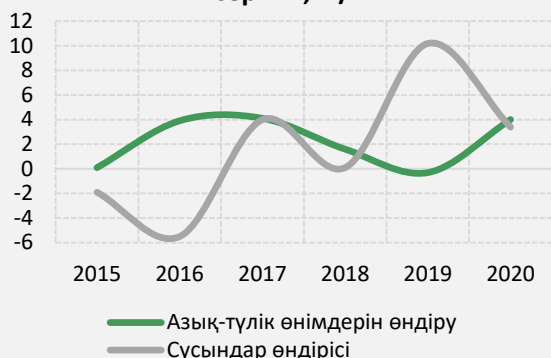
2020 жылғы үшінші тоқсанда шектеу шараларының жеңілдетілуіне қарай, бастапқы сектордың үлесі жоғары өңірлерді қоспағанда, өңірлердегі ахуал жақсара бастады. Сондай-ақ, іскерлік белсенділіктің теріс серпіні республикалық маңызы бар қалаларда сақталды. Ірі қалалардағы құлдырау ЖӨӨ-дегі үшінші сектордың жоғары үлесін ескере келгенде, қызмет көрсету саласындағы теріс динамиканың жалғасуына байланысты.

2020 жылғы екінші және үшінші тоқсанда Атырау облысындағы құлдырау экономиканың барлық секторларындағы, әсіресе шикі мұнай өндіру көлемінің төмендеуі нәтижесінде бастапқы сектордағы теріс динамикаға байланысты болды.

Басқа өңірлерде қалпына келуі карантиндік шектеулерді жеңілдету жағдайында қызмет көрсету саласындағы, әсіресе жылжымайтын мүлікпен жасалатын сауда мен операциялардағы іскерлік белсенділіктің жандануына байланысты болды (1-кесте).

4-блок. Қазақстандағы тамақ өнеркәсібі

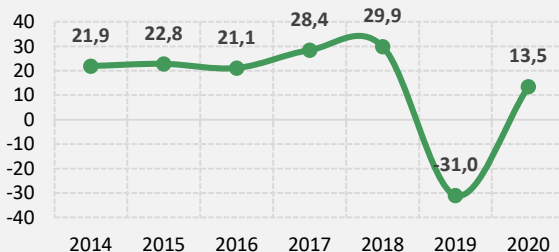
1-график. Тамақ өнеркәсібінің серпіні, ж/ж

2-график. Азық-түлік өнімдерін өндірудегі үлесі

3-график. Азық-түлік өндірісіне салынатын негізгі капиталға НКИ инвестициялар, %-бен ж/ж

4-график. Ет өнімдерін өндіру

Тамақ өнеркәсібін дамыту елдің экономикасын әртараптандыруға бағытталған экономикалық саясатының негізгі басымдықтарының бірі болып табылады. 2010 жылдан бері жүргізіліп келе жатқан Қазақстанның индустриялық-инновациялық дамуының белсенді саясаты өңдеу өнеркәсібінде құрылымдық өзгерістер жасауға, өңделген тауарлардың, оның ішінде тамақ өнеркәсібі өнімдерінің экспортын арттыруға бағытталған. СЖРА ҰСБ деректеріне сәйкес, 2020 жылы өнеркәсіптік өндіріс құрылымында тамақ өнеркәсібінің үлес салмағы 9,6%, өңдеу өнеркәсібінде – 19,7% болды.

Соңғы алты жылда тамақ өнеркәсібінің дамуының өсу қарқыны бірқалыпты болды. Мысалы, азық-түлік өнімдерінің өндірісі жыл сайын орта есеппен 3,9%-ға, сусындар өндірісі 4,3%-ға ұлғайып отырды (1-график). Кәсіпорындар саны айтарлықтай өзгермейді. 2019 жылы өңдеу өнеркәсібіндегі азық-түлік пен сусындар өндірісі бойынша кәсіпорындар үлесі тиісінше 19% және 2% болды. Өңірлер бойынша азық-түлік өндіретін негізгі кәсіпорындар Алматы (үлесі – 12%) қаласында, Қостанай (13%) және Алматы (15%) облыстарында, сусындар өндіру бойынша Алматы (15%) қаласында және Алматы (51%) облысында орналасқан.

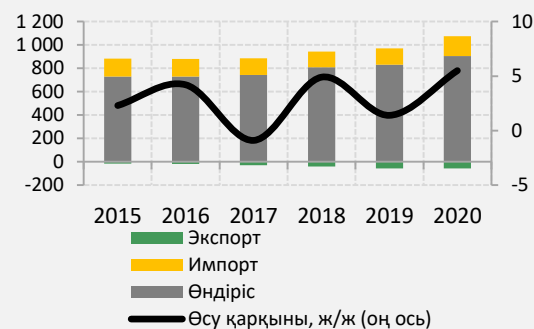
Азық-түлік өндірісінде негізгі үлес ұн тарту өнеркәсібіне (2020 жылы үлесі 19,4%-ды құрады), сүт өнімдерін өндіруге (18,6%), ет өңдеуге (16,2%) тиесілі болды (2-график). Сусындар өндірісінің құрылымында алкогольсіз сусындар, минералды сулар және бөтелкедегі басқа да сулар (63%) және сыра (26%) өндірісі басым. Бұл ретте, отандық өндіріс азық-түлікті ішкі тұтынуды толықтай қанағаттандырады.

Тамақ өнеркәсібіне елеулі инвестицияларға қарамастан (3-график), сала өнімінің басым бөлігінің технологиясы төмен болып тұр. Өндірістік кәсіпорындарды жаңғыртуға және реконструкциялауға, сондай-ақ қайта бөлінуі жоғары өнімдер (ірімшік өнімдері, кондитерлік өнімдер, қайта өңделген ет өнімдері, консервіленген жеміс-көкөніс өнімдері) өндіруге инвестициялық капитал салу қажеттілігі сақталуда. Азық-түлік өндірісінде негізгі капиталға салынған инвестициялардың негізгі үлесі (шамамен 70-75%) кәсіпорындардың өз қаражатына тиесілі.

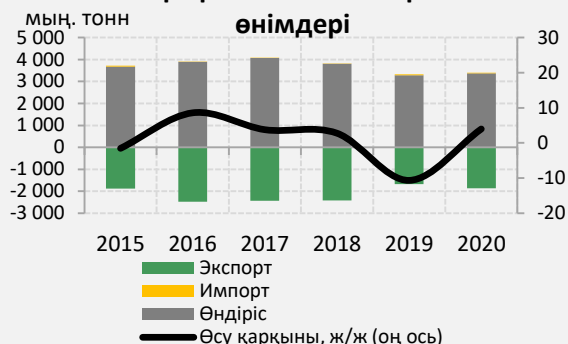
2020 жылы коронавирус пандемиясының теріс әсері аясында Қазақстанда инфляциялық қысымның күшейгені байқалды, бұл көбінесе жекелеген тауарларға сұраныстың артуы, шикізат пен өнімді жеткізу тізбегінің бұзылуы нәтижесінде ұсыныстың шектелуі, азық-түлікке әлемдік бағаның өсуі

салдарынан азық-түлік өнімдерінің қымбаттауына байланысты болды.

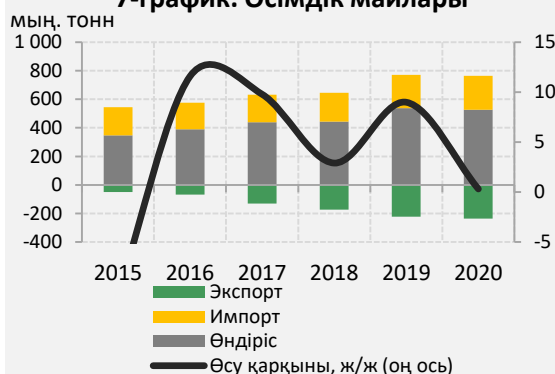
мың. тонн **5-график. Сүт өнімдері**

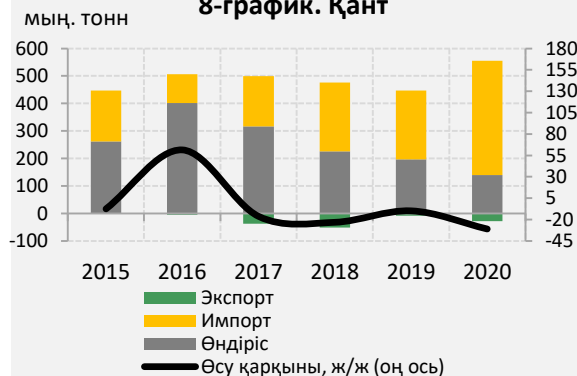
6-график. Ұн және жарма өнімдері

7-график. Өсімдік майлары

8-график. Қант

қатар ішкі нарықтағы теңгерімсіздік май бағасының жылдам өсуіне әкелді.

Басқа тамақ өнімдерін өндіруде қант өндірісінің (үлесі 13%) елеулі үлесі бар. 2017 жылдан бастап өндіріс рентабельділігінің төмендеуіне және қант өндіретін кәсіпорындардың жабылуына байланысты қант өндірісі көлемінің қысқаруы байқалады. Нәтижесінде, ішкі тұтыну көлемі ұлғайған импортпен толығымен жабылады. 2020 жылы қантты ішкі тұтынудың 75%-ы Ресейден импортпен қамтамасыз етілді (8-график).

Ішкі азық-түлік өндірісінің ұлғаюы артық сұраныс пен шектеулі импорттың нәтижесі болды. Сонымен бірге, коронавирустың таралуына қарсы күрес аясында карантиндік шараларды енгізу, оның ішінде мейрамханалардың жабылуы және қоғамдық іс-шаралар өткізуге тыйым салу алкогольдік ішімдіктер өндірісінің күрт төмендеуіне әкелді.

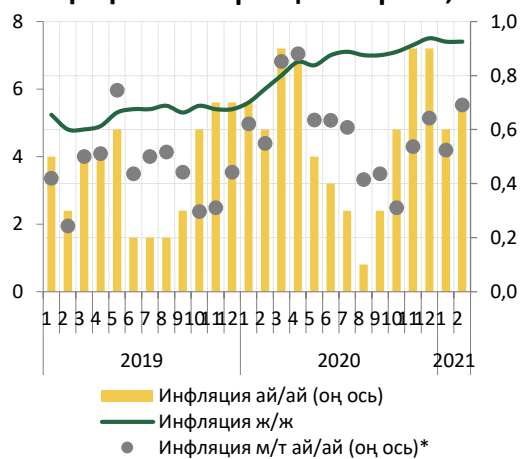
Қазақстанда сүт пен ет өндірісінде жеке қосалқы шаруашылықтардың үлесі жоғары болды. Мысалы, 2020 жылы ЖҚШ тірі күйіндегі және сойылған кездегі салмағымен 50%-дан астам мал мен құс етін, шамамен 75% шикі сүт өндірді. Құс еті мен еттен жасалған өнімдерді ішкі өндірудің жеткіліксіз болып қалатынын, оның импорттық өнімнің есебінен жабылатынын атап өткен жөн (4-график). Сонымен қатар, ет және ет өнімдері өндірісін дамытуға асыл тұқымды мал шаруашылығы мен құс шаруашылығын дамытуды субсидиялаудың мемлекеттік бағдарламалары ықпал етеді.

Сүт өнімдерінің өндірісі ет өндірісімен бірге ұлғаяды. Бұл ретте соңғы төрт жылда сүт өнімдері (өңделген сүт және кілегей, ірімшік, сары май) экспортының кеңеюі байқалады (5-график).

Ұн және жарма өнімдерін өндіру серпіні ауылшаруашылық маусымының нәтижелеріне, ауа-райына байланысты. Мысалы, Қостанай облысындағы құрғақшылықтың салдарынан бидайдың төмен түсімі аясында 2019 жылы ұн өндірісінің қысқаруы 10,6%-ды (ж/ж) құрады. Бұл өз кезегінде ұн өнімдерін өндірушілер бағасының өсуіне себеп болды және кейіннен 2019 жылдың соңында және 2020 жылы нан-тоқаш, макарон және ұн өнімдерінің қымбаттауына әкелді. Сонымен қатар, Қазақстан әлемдегі ірі бидай өндірушілердің бірі болып табылады, бұл елдің ресурстары мен пайдалану теңгеріміндегі экспорттың едәуір үлесіне негізделеді (6-график). Бидай мен бидай ұнының негізгі экспорты Тәжікстанға, Өзбекстанға және Ауғанстанға жіберіледі.

Ішкі нарықта өсімдік майының өндірісі 2020 жылы өткен жылмен салыстырғанда өзгермеді десе де болады, бірақ импорттың көлемі қысқарып, экспорттың көлемі өсті (7-график). Өсімдік майларына әлемдік бағаның өсуімен

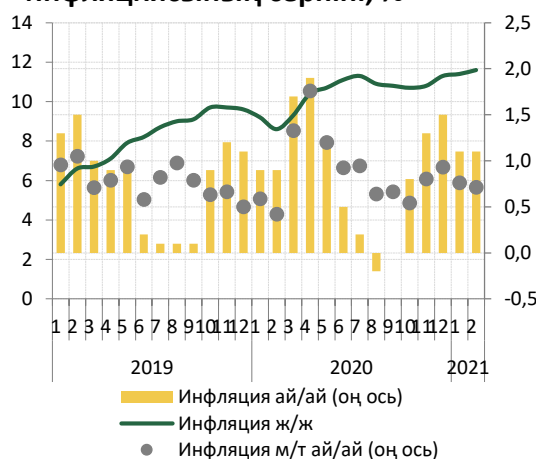
38 - график. Инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

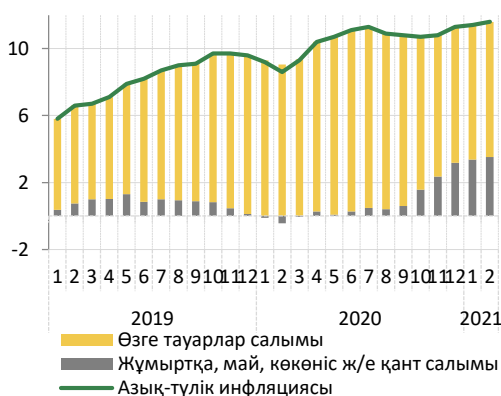
* Маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісі арқылы жүргізілді.

39 - график. Азық-түлік инфляциясының серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

40 - график. Азық-түлік тауарларының салымдары, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

2.3. Инфляция

2021 жылғы ақпанда жылдық инфляция 7,4%-ды құрап, 4-6% нысаналы деңгейден жоғары болып қалып отыр (38-график).

Инфляциялық процестердің қалыптасуы, ең алдымен, 2021 жылғы ақпанда азық-түлік тауарлары бағасының 11,6%-ға шұғыл өсуіне байланысты болды. Азық-түлікке жатпайтын және сервистік құрамдауыштар инфляциясы тиісінше 5,2%-ға және 3,9%-ға дейін бәсеңдеді.

2020 жылғы тамыз-қыркүйекте бәсеңдегеннен кейін, 2020 жылғы қазаннан бастап азық-түлік тауарлары бағасының өсуі қарқын ала бастады (39-график). Азық-түлік құрамдауышының қазіргі жылдамдауы жекелеген тауар нарықтарындағы, атап айтқанда жұмыртқа, күнбағыс майы, көкөністер мен қант нарығындағы бағаның өсуіне байланысты (40-график).

Соңғы айларда жұмыртқа бағасының жылдық өсуінің қарқын алуы (2021 жылғы ақпанда жылдық мәнде бағаның өсуі 32,9%-ды құрады) жем-шөп дақылдарының қымбаттауы және құс тұмауы салдарынан ұсыныстың төмендеуі жағдайларында өндірушілер бағасының бір мезгілде өсуі (44,5%-ға) аясында орын алды. Мәселен, 2020 жылы жұмыртқа өндірісі 2019 жылмен салыстырғанда 8,4%-ға қысқарды. Бұл ретте, экспорттың бір мезгілде қысқаруына (51%-ға) және импорттың ұлғаюына (80%-ға) қарамастан, ішкі нарықта өткізу 2,6%-ға төмендеді (41-график).

2021 жылғы ақпанда өсімдік майлары бағасының жылдық өсуі 40,6%-ға дейін жылдамдады. Май бағасының ұзақ уақыт бойы өсуі нашар өнім нәтижесінде (2020-2021 жылдардағы маусымда) әлемдік нарықтағы ұсыныстың қысқаруынан туындаған жалпы әлемдік үрдіс болып табылады. Мәселен, 2021 жылғы қаңтарда ФАО өсімдік майлары бағасының индексі 2020 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 27,7%-ға ұлғайып, 138,8 тармақты құрады, бұл 2012 жылғы мамырдан бастап ең жоғары мән болып табылады. Осыған байланысты, өсімдік майларын импорттық жеткізу бағасы 2020 жылғы желтоқсанда жылдық мәнде 56,4%-ға өсті. Шикізаттың қымбаттауы 2021 жылғы ақпанда ішкі өндірушілер

бағасының 37,3%-ға жылдық өсуіне алып келді (42-график).

Қосымша проинфляциялық қысым өнім экспортының өсуіне және импорттың төмендеуіне әсер етеді. Мысалы, сыртқы және ішкі бағалар арасындағы дифференциалдың ұлғаюы аясында экспорт (негізінен Моңғолияға, Өзбекстанға және Тәжікстанға) 33,8%-ға өсті, импорт 12,3%-ға төмендеді (негізінен Ресейден), соның салдарынан ішкі нарықта өткізу 10,8%-ға қысқарды.

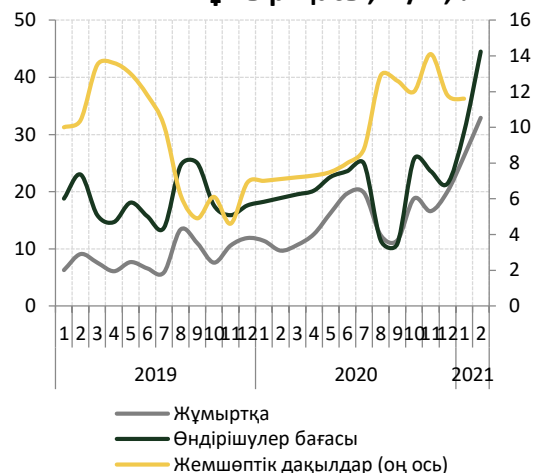
2020 жылғы ақпанда көкөністер бағасының өсу қарқыны жылдық мәнде 13,8%-ды құрады. Көкөністер құрамында картоп (2020 жылғы ақпанда 22,9%-ға), қияр (21,7%-ға) және қызанақ (11,3%-ға) бағасының айтарлықтай жылдық өсуі тіркелді. Көкөністерді тұтыну бағасының өсуіне өндірушілерге берілетін электр энергиясына арналған тарифтердің өсуі аясында ауыл шаруашылығын өндірушілердің жаңа піскен көкөністер (7,9%-ға) бағасын өсіруі ықпал етеді. Сонымен бірге, 2021 жылғы ақпанда жеміс-жидек бағасының жылдық өсу қарқыны 12,7%-ға дейін бәсеңдеді, осылайша көкөністер бағасының өсу қарқыны ішінара жойылды.

2021 жылғы ақпанда Қазақстанда қанттың тұтыну бағасының өсу қарқыны 39,1%-ға дейін жеделдеді, бұл ішкі және сыртқы факторлардың әсерінен болды. Қазақстанда тұтынылатын дайын ақ қанттың басым бөлігі импортпен қамтамасыз етіледі (СЖРА ҰСБ деректері бойынша 2020 жылы ішкі нарықта сатудың жалпы көлеміндегі қант импортының үлесі 74,9% болды). Бұл импорттың негізгі үлесі Ресей қантына тиесілі, бұл ішкі бағалардың Ресейдегі бағаларға тәуелділігін арттырады, соңғы кездері ұсыныстың төмендеуіне байланысты қант бағасының айтарлықтай өсуі байқалады (2021 жылғы қаңтарда Ресейде қант бағасының өсуі 64% ж/ж болды).

Қосымша проинфляциялық қысым әлемдік бағаның өсуіне әсер етеді. FAO қанты бағасының индексі 2021 жылғы қаңтарда 94,2-тармақ болды, бұл 2020 жылғы тиісті кезеңнің мәндерінен 7,6%-ға жоғары.

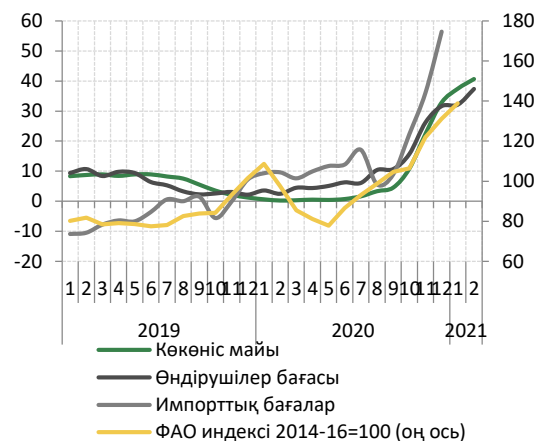
Бұл ретте, 2020 жылы қант қызылшасы түсімінің 4%-ға қысқаруы аясында қанттың ішкі өндірісінің (2020 жылы 29,2%-ға, ж/ж) қысқарғаны да байқалады.

41 - график. Тауық жұмыртқасы, ж/ж, %

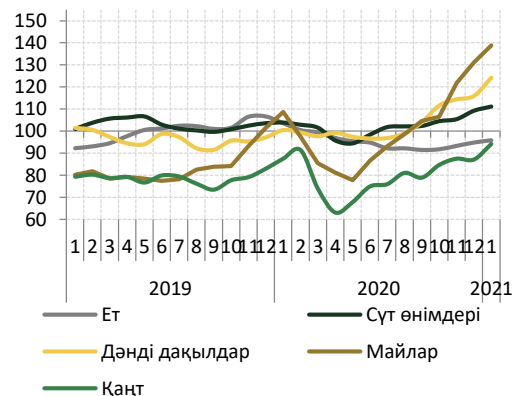
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

42 - график. Өсімдік майы, ж/ж, %

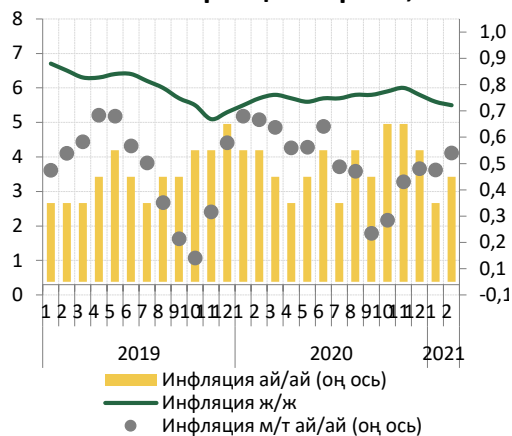
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FAO БҰҰ

43 - график. БҰҰ FAO индексінің құрамдас бөліктері, 2014-2016=100

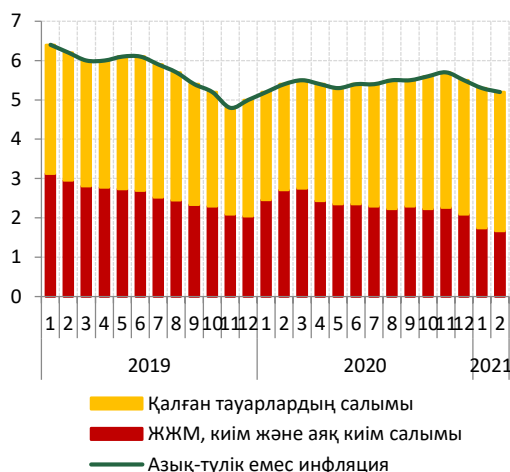
Дереккөзі: FAO БҰҰ

44 - график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция серпіні, %

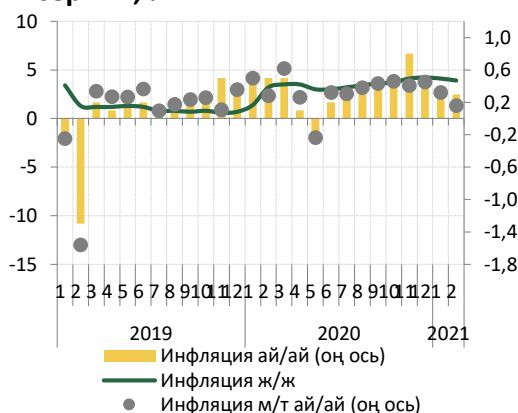
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

45 - график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың салымдары, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

46 - график. Сервистік инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Қалған азық-түлік бағасының өсуі көбінесе әлемдік бағалардың серпініне байланысты болды. 2021 жылғы қаңтарда ФАО азық-түлік бағаларының индексі сегіз ай бойы өсуден кейін 113,2 тармақты құрады, бұл 2020 жылғы қаңтардағы мәндерден 10,5%-ға жоғары және 2014 жылғы шілдеден бастап алғанда ең жоғары мән болып табылады.

Барлық компоненттерге әлемдік бағаның өсуі индекстің өсуіне әсер етеді. Мысалы, 2021 жылғы қаңтарда 2020 жылғы ұқсас кезеңмен салыстырғанда майдың бағасының өсуі – 27,7%, астық – 23,6%, қант – 7,6%, сүт өнімі – 7%-ды құрады. Әр түрлі азық-түлік тауарларына әлемдік бағаның өсуі және күрт өзгерістер кезеңінде отандық азық-түлік өнімдерімен барынша толық қамтылуына қарамастан, сыртқы және ішкі бағалар арасындағы дифференциалдың артуы экспорттың көтерілуіне себеп болуы мүмкін, бұл өз кезегінде ішкі бағалардың өсуіне апарады (43-график).

2020 жылғы ақпанда азық-түлікке жатпайтын инфляция жылдық мәнде 5,2%-ға дейін бәсеңдеді (44-график). Көптеген тауарлар бағасының тез өсіп бара жатқаны байқалады. Бірақ, ЖЖМ-ның жылдық дефляциясы, сондай-ақ халықтың нақты ақшалай кірістерінің төмендеуінен, сауда объектілерінің жұмысына карантиндік шектеулердің сақталуынан және елдің жекелеген өңірлерінде карантиннің сақталуынан тұтынушылық сұраныс нашарлаған жағдайда киім-кешек пен аяқ киім бағасының тұрақты серпіні тежеуіш фактор болып табылады (45-график).

2021 жылғы ақпанда ЖЖМ бағасының жылдық өсуі 2,4%-ға төмендеді. Осы тауарға Ішкі сұраныс шектелген жағдайда экспорт 2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда 9,5 есе өсті. 2020 жылдың қорытындысы бойынша 2020 жылдың қорытындысы бойынша СЖРА ҰСБ-дың алдын ала деректеріне сәйкес Ауғанстан, Қырғызстан және Нидерланды Қазақстанның бензинін негізгі экспорттаушы елдері болып табылды.

Акциздердің өсуі аясында бензиннің құны өскен былтырғы жылдың басында жоғары база қосымша статистикалық ықпалын тигізді.

Сонымен қатар, халықтың тұтынушылық танымдарының неғұрлым арзан импорттық

тауарларға, атап айтқанда киім-кешек пен аяқ киімге ауысу үрдісінің сақталып отырғанын, оның қосымша дезинфляциялық қысым көрсетіп отырғанын атап өткен жөн. Мысалы, ҰЭМ СК деректері бойынша, 2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда киім-кешек пен аяқ киім импортының нақты көлемінің құндық импортқа қарағанда тез өсті. Оған қоса, халықтың кірісінің төмендеуі, қашықтан жұмыс істеу және оқу режимі аталған тауарларға сұраныстың төмендеуіне әкелді.

Сонымен қатар, пандемия басталғаннан бері қымбаттаған тауарлар бағасының жылдық өсу қарқынының бәсеңдегені байқалады. Мысалы, фармацевтикалық өнім бағасының жылдық өсуі 9,3%-ға дейін, жуғыш заттар – 9%-ға дейін және жиһаз – 5,7%-ға дейін бәсеңдеді.

2020 жылғы ақпанда халыққа көрсетілетін ақылы қызметтердің жылдық инфляциясы 3,9% болды (47-график). Сервистік инфляция құрылымында реттелетін коммуналдық қызметтер тарифтерінің жылдық баяулауы 0,1% болды (2020 жылғы қарашада 2,4%-ға өсті), бұл Алматы, Шымкент қалаларында және Қарағанды облысында электр энергиясы бағасының төмендеуіне байланысты болды.

2020 жылдың аяғында – 2021 жылдың басында тұрғын үйді жалдау ақысына (2021 жылғы ақпанда – 13%-ға өсті), шаштараз қызметтеріне (7,1%) және тұрғын үй-жайларды жөндеуге (6,7%) қатысты жылдық инфляцияның қарқын алуы аясында реттелмейтін қызметтер тарапынан едәуір проинфляциялық қысым байқалады (47-кесте).

2021 жылғы қаңтарда тұрғын үйді жалға алу бағасының айтарлықтай өсуі абаттандырылған тұрғын үйді жалдау бағасының өсуімен және 2021 жылы тұтыну қоржынын қайта қараудың нәтижесінде абаттандырылмаған тұрғын үйді жалдау бағасының өзгеруі есебінен шығумен байланысты болып отыр.

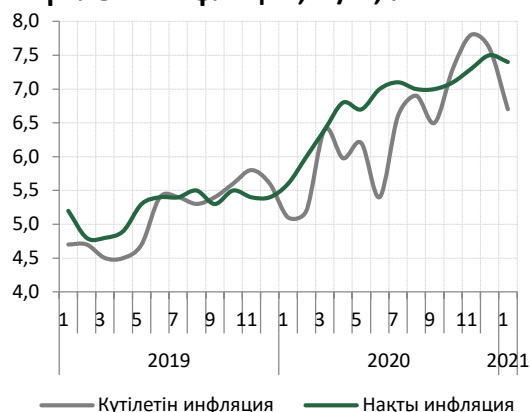
2021 жылғы қаңтарда инфляциялық күтулердің төмендегені байқалды. Сонымен бірге, олардың серпіні құбылмалы болып қала береді, бұл әсіресе пандемияның теріс әсері аясында 2020 жылдың басынан бастап қатты көрінді.

47 - график. Реттелмейтін қызметтер серпіні, ж/ж, %

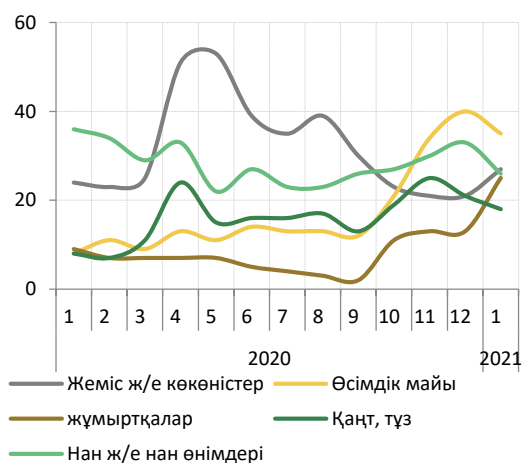
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

48 - график. Инфляция және күтілетін инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FusionLab

49 - график. Өткен айда бағаның жылдам өсуін белгілеген респонденттердің үлесі, %

Дереккөзі: FusionLab

Қаңтарда инфляцияны бір жыл бұрын сандық бағалау 2020 жылғы қарашадағы 7,8%-бен салыстырғанда 6,7% болды (48-график).

Халыққа жүргізілген сауалнаманың нәтижелері бойынша респонденттердің 43%-ы ағымдағы инфляция қарқынының сақталатынын және алдағы 12 ай ішінде олардың артуын күтуде (2020 жылғы қарашада – 51%).

Респонденттер арасында белгісіздіктің жоғары деңгейі сақталуда – сұралғандардың үштен біріне соңғы айларда өз күтулерін бағалау қиын болып отыр.

Респонденттердің көпшілігі азық-түлік бағасының (91%) тез өскенін көрсетіп жатыр, оның ішінде жұмыртқа мен көкөніс бағасының айтарлықтай өсуін көрсеткен респонденттердің үлесі өсті. Соңғы айларда өсімдік майы, қант, нан-тоқаш өнімдері бағасының айтарлықтай өскенін атап көрсеткендердің үлесі қаңтарда біршама төмендеді (49-график).

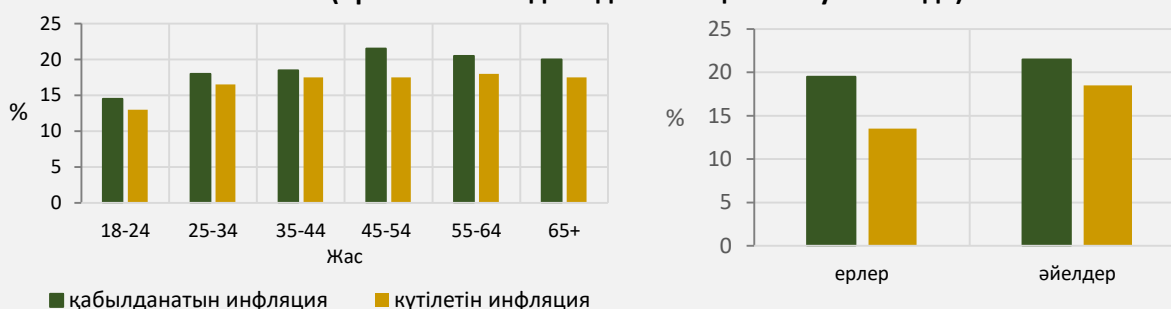
5-бокс. Әлеуметтік-демографиялық сипаттамалардың инфляцияны қабылдау мен күтуге әсері

Инфляциялық күтулерді бағалау бойынша халыққа сауалнама жүргізу респонденттердің сипаттамалары блогын қамтиды: жасы, жұмыспен қамту түрі, табыс, білім және басқалары. Сауалнама нәтижелері әлеуметтік-демографиялық сипаттамалар әртүрлі дәрежеде халықтың әртүрлі топтарының инфляциясын қабылдау мен күтуді қалыптастыруға әсер ететінін көрсетеді.

Сауалнама нәтижелері респонденттің неғұрлым үлкен болса, инфляция деңгейін соғұрлым жоғары бағалайтынын көрсетеді (1-график). Жалпы алғанда, респонденттің жасы 1 жылға ұлғаюымен инфляцияны қабылдауды бағалау 0,24 п.т. артады. Бұл ретте, қарттыққа жақын болса, қабылданатын және күтілетін инфляцияны бағалау аздап төмендейді.

Әйелдер инфляцияны ерлерге қарағанда жоғары бағалайды (1-график). Бұл үй шаруашылығында әйелдер көбінесе сатып алулар жасайды және бағалар туралы көбірек білетіндігіне байланысты болуы мүмкін. Атап айтқанда, олар бағасы жоғары құбылмалылықпен сипатталатын азық-түлік өнімдерін көбірек сатып алады. Сауалнама нәтижелері бойынша азық-түлік бағасының өсуін ерлерге қарағанда әйелдер көбірек байқайды (2020 жылға орта есеппен – 90% әйелдер 82% ерлерге қарсы). Жекелеген тауарларға баға серпінін қабылдау кезінде әйелдер көбінесе азық-түлік, тұрмыстық химия, ал ерлер жанар-жағармай мен автомобильдерге, құрылыс материалдарына, тұрмыстық техникаға бағаның өсуін байқайды. Сонымен бірге, ұсыныстың күтілмеген өзгерістері кезінде әйелдер мен ерлер қабылдаған азық-түлік инфляциясының айырмашылығы аз байқалады.

**1-график 2021 жылғы қаңтардағы жас және жыныс бойынша
инфляцияны қабылдау және күту
(орташа өлшемді медианалық бағалау негізінде)**

Дереккөзі: FusionLab, ҚРҰБ есептеулері

Сауалнамалар көрсеткендей, халықтың инфляцияны бағалауына кірістер де әсер етеді. Сонымен, үй шаруашылықтарының жоғары табысты санаттары қабылданған және күтілетін бағаның өсуіне аз баға береді. Бұл халықтың табысы жоғары және табысы төмен топтарының тұтыну қоржыны айтарлықтай ерекшеленетіндігіне байланысты. Табысы жоғары топтардың себетінде азық-түлік емес тауарлар мен қызметтер, ал табысы төмен топтардың себетінде азық-түлік өнімдері басым. СЖРА ҰСБ статистикалық мәліметтеріне сәйкес, бірінші және оныншы децильді топтардағы⁶ азық-түлік шығыстарының үлесі сәйкесінше 55% және 34% құрайды.

Ең жоғары инфляциялық күтулер зейнеткерлерде, ең азы студенттерде байқалады. Жалдамалы жұмысшылар мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың инфляциялық күтулері төмен. Білім беру өлшемшарты бойынша қазақстандық үй шаруашылықтарының бағалауында айырмашылықтар байқалмайды. Некеде тұрған адам, әдетте, бойдақтармен салыстырғанда күтілетін инфляцияға жоғары баға береді. Атап айтқанда, үйленген ерлердің бағалауы бойдақ ерлердің бағалауынан 2 п.т. жоғары, ал мәртебесі әртүрлі әйелдерде айтарлықтай айырмашылық аз. Үй шаруашылығының мөлшері мен балалар саны инфляция бойынша күтулерді бағалауға болмашы әсер етеді.

⁶ Бірінші топқа ең аз ақшалай кірісі бар халықтың 10%, оныншы топқа ең көп ақшалай кірісі бар халықтың 10% кіреді.

6-бокс. Инфляция қайда барады?

Инфляциялық таргеттеу режимінде ақша-кредит саясатын жүзеге асыру барысында Ұлттық Банк экономикадағы баға индекстерінің кең серпінін, оның ішінде баға өсуінің тұрақты үрдістерін сипаттайтын және уақытша және әкімшілік факторлардың әсерінен тазартылған бөлігін мұқият қадағалап, талдайды. Мұндай индекстердің серпінін қарау ақша-кредит саясаты тұрғысынан маңызды, өйткені соңғысы инфляцияның тұрақты үрдістеріне ғана әсер ете алады.

Осындай индекстердің бірі тұтыну бағаларының базалық индексі (бұдан әрі –ТББИ) болып табылады, оны СЖРА ҰСБ ай сайын 3 әдіспен есептейді. Бұл әдістер тауарлар мен қызметтердің бір жиынтығының тұтыну бағаларының индексін агрегаттаудан алып тастауға негізделген (ең көп алып тастау – жемістер мен көкөністер, тұрғын үй-коммуналдық қызметтер, теміржол көлігі, байланыс, бензин, дизель отыны, көмір)⁷.

ТББИ есептеу үшін бірыңғай тәсілдің жоқтығы ғылыми әдебиеттерде ол бір уақытта төмен құбылмалылық өлшемшарттарын қанағаттандыра алатындай (уақытша факторлардың әсерінен тазартылған), болашақ инфляцияны болжауға мүмкін болатындай және іргелі айнымалылармен (ақша массасының өсуі, ІЖӨ өсуінің ықтимал деңгейден ауытқуы, жалақыны индекстеу) тығыз байланыста болатындай базалық инфляцияның бір көрсеткішін қалай есептеу керектігі туралы бірыңғай пікірдің жоқтығымен түсіндіріледі.

Осыған байланысты, ТББИ-ді талдау кезінде бір уақытта әртүрлі әдістермен есептелген базалық инфляцияның бірнеше көрсеткіштеріне сүйену қажет. Ұлттық Банк әлемдік тәжірибені негізге ала отырып, СЖРА ҰСБ жариялайтын көрсеткіштерге қосымша, базалық инфляцияның жеке индикаторларын есептейді. Бұл ретте, мұндай индикаторларды есептеу үшін негіз тұтыну себетінің әртүрлі кіші топтарын маусымдық тазарту процедурасы болды⁸. Маусымдық тазартылған деректерді пайдаланудың артықшылығы ағымдағы айдың баға серпінін тану мүмкіндігі болып табылады және өткен айлардағы жинақталған бағаның өсуін ескеретін жылдық көрсеткішке ғана сүйенбеу болып табылады.

Мұндай алғашқы көрсеткіш СЖРА ҰСБ (маусымдық тазартылған ТББИ) пайдаланатын бірдей 7 құрамдасты алып тастаудың әдеттегі әдісі болды. Әрбір айдағы базалық инфляцияның екінші және үшінші түрлендірілген көрсеткіші соңғы екі жылдағы ең құбылмалы кіші топтардың 8 және 13 есебінен алып тасталады. Төртінші көрсеткіш осы айдағы ең жоғары және ең төменгі баға өзгерістерінің 10%-ын, бесінші – ең жоғары және ең төменгі баға өзгерістерінің 25%-ын кесуді жүргізеді, алтыншы – осындай өзгерістердің медианасын білдіреді (1-график).

Базалық инфляцияның әртүрлі аннуализацияланған⁹ көрсеткіштерінің серпіні көрсеткендей, 2019 жылдың күзінен бастап COVID-19 таралуына дейін Қазақстанда жалпы нысаналы дәліз ішінде инфляциялық процестердің қалыптасуы байқалды. Пандемияға, мұнай бағасының құлдырауына, теңгенің әлсіреуіне байланысты карантин шаралары енгізілгеннен кейін 2020 жылғы наурыз-маусымда ет, нан-тоқаш өнімдері мен жармалар, сүт өнімдері, сондай-ақ ЖЖМ-дан басқа азық-түлік емес тауарлар мен жекелеген реттелмейтін қызметтерге жоғары өсім байқалды. 2020 жылғы мамыр-маусымда жалпы инфляцияның неғұрлым қалыпты серпіні ТКШ, теміржол және әуе көлігі қызметтеріне бағалардың төмендеуімен байланысты болды.

⁷ Сондай-ақ, 2020 жылға дейін 5 ең жоғары және 5 ең төменгі баға өзгерістерін және тауарлар мен қызметтердің алдын-ала белгіленген үлесін қоспағанда есептелген базалық инфляция көрсеткіштері жарияланды (бағаның өзгеруін реттелген бөлудің оң және сол жақтарынан 8 пайыз, мұндай бөлудің медианасы).

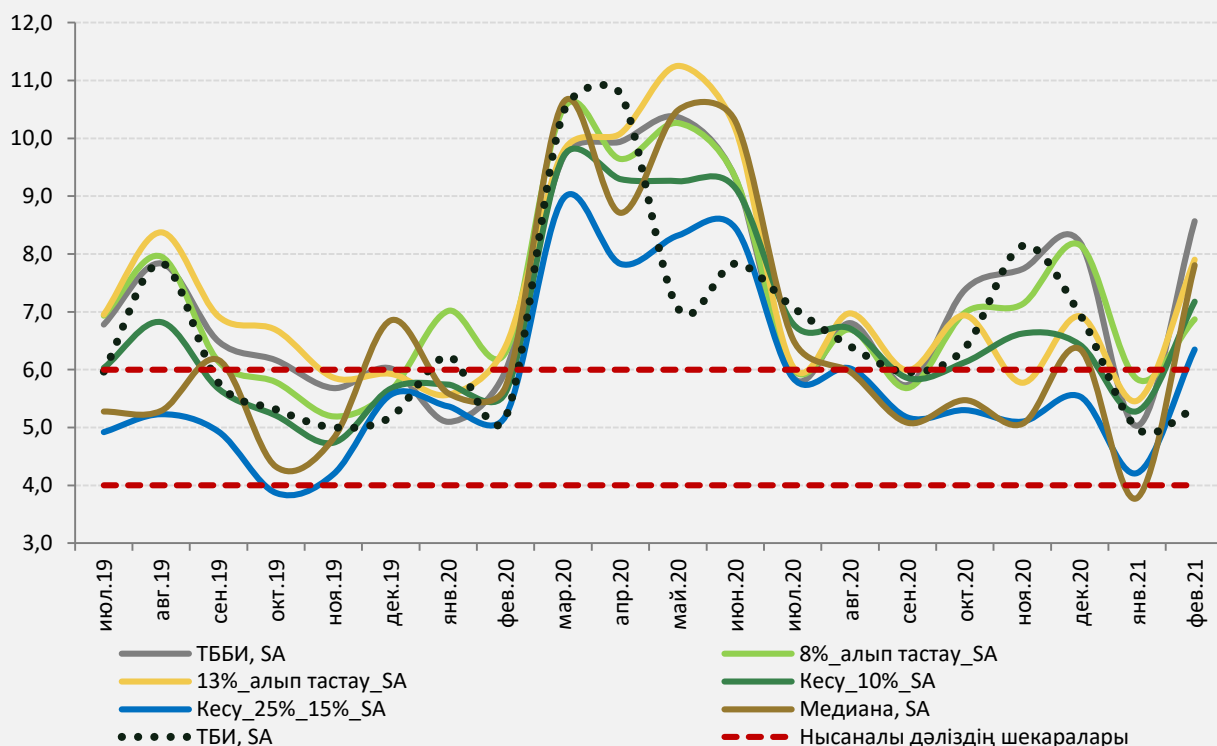
⁸ Осы әдістер туралы толығырақ К. Орлов, И. Ержан «Қазақстан үшін тұтыну бағалары индексіне маусымдық түзету жүргізу ерекшеліктері» зерттеуінде, 2019 (www.nationalbank.kz).

⁹ Аннуализацияланған мән осы айда бағаның өсу қарқынының келесі жылға сақталуын білдіреді.

Карантин шектеулерін біртіндеп алып тастап, сыртқы күтпеген өзгерістер әсерінің сарқылуынан кейін инфляциялық процестер 2020 жылғы қазанға дейін нысаналы дәліздің жоғарғы шегіне жақын жерде баяулай және қалыптаса бастады. Сондай-ақ, бұл баяулауға елдегі экономикалық белсенділіктің төмендеуі жағдайында тұтынушылық сұраныстың төмендеуі ықпал етті, бұл азық-түлік емес тауарлар мен реттелмейтін қызметтер бағасының әлсіз өсуінен көрінді.

Жыл соңына қарай азық-түлік тауарларына (қант, майлар және тоң майлар, жұмыртқа), киім мен аяқ киімге, сондай-ақ жекелеген реттелмейтін қызметтерге бағаның өсуі аясында базалық инфляцияның әртүрлі көрсеткіштері жеделдеді. Бұл жеделдетуді азық-түлік нарықтарындағы ішкі және сыртқы күтпеген өзгерістердің әсерімен де, тұтынушылық сұраныстың байқалған қалпына келуімен (еңбек нарығындағы ахуалдың жақсаруы, нақты жалақының өсуі, тұтынушылық кредиттеудің қалпына келу серпінімен) де байланыстыруға болады.

1-график. Аннуализацияланған базалық инфляцияны әртүрлі әдістермен бағалау, % ай/ай

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ деректері негізінде ҚРҰБ есептеулері

2021 жылғы қаңтарда базалық инфляцияның барлық көрсеткіштері жалпы инфляциямен қатар баяулауды көрсетті, бұл жалпы азық-түлік тауарларына және реттелмейтін қызметтерге орташа өсумен байланысты болды.

Сонымен қатар, 2021 жылдың ақпан айында бұл дезинфляциялық процестер жалғаспады. 2020 жылдың соңындағы өсу факторларының әсері әлі де бар және базалық инфляцияны бағалау жалпы маусымдық тазартылған инфляциядан жоғары болып, 2020 жылдың соңындағы траекторияға оралды. Бұл алшақтық ТКШ қызметтері бағасының төмендеуіне байланысты, олардың өзгермелі сипатына байланысты олар әдетте базалық инфляция көрсеткіштерін есептеуден шығарылады. Экономикада жекелеген азық-түлік тауарлары бағасының жоғары өсуі бұрынғысынша сақталып отыр, ал қалған реттелмейтін тауарлар мен көрсетілетін қызметтер бағасының серпіні тұтынушылық сұраныстың біртіндеп қалпына келуін дәлелдей алады.

Қорытындылай келе, базалық инфляцияның осы немесе басқа бағасы экономикадағы бағаның іргелі өзгеруін толық көрсете алмайтындығын атап өткен жөн. Бұл үшін Ұлттық Банк осы бағытта қосымша зерттеулерді жалғастырады.

2.4. Еңбек нарығы

2020 жылғы төртінші тоқсанда еңбек нарығындағы жағдай жақсара бастады, бұған жұмыссыздық деңгейінің төмендеуі және экономикадағы уақытша жұмыспен қамтылмаған халық санының азаюы дәлел бола алады (50-график).

Жалпы, пандемияның еңбек нарығына әсері шектеулі болды. Бұл көбінесе жұмыспен қамтуды қорғау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға, бірінші кезекте, карантин шараларын енгізуден неғұрлым зардап шеккен секторларға байланысты болды. Еңбек нарығына ең үлкен теріс әсер 2020 жылғы екінші және үшінші тоқсандарда байқалды. 2020 жылғы төртінші тоқсанда еңбек нарығының негізгі көрсеткіштері 2020 жылғы бірінші тоқсандағы деңгейге оралды.

Мәселен, 2020 жылғы төртінші тоқсанда жұмыссыздық деңгейі 4,9%-ды құрады, бұл экономикадағы жұмыссыз халықтың қысқару қарқынының баяулауымен байланысты.

Екінші және үшінші тоқсандардағы шарықтаудан кейін уақытша жұмыспен қамтылмаған халықтың саны дағдарысқа дейінгі деңгейге 2020 жылғы екінші тоқсандағы 533 мыңнан 2020 жылғы төртінші тоқсандағы 136 мыңға қайтып келді (51-график).

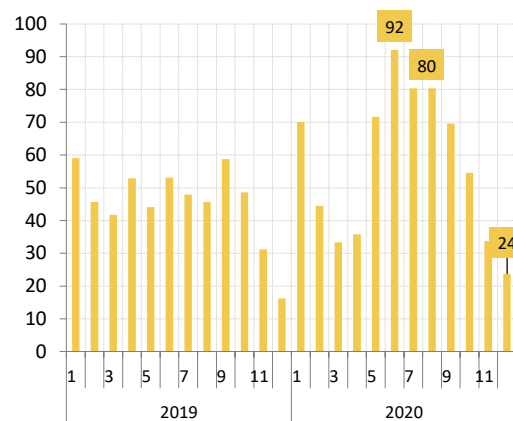
Еңбек нарығындағы жағдайдың жақсаруы жұмыспен қамту органдарына халықтың өтініштері санының азаюымен расталады, ол уақытша жұмыспен қамтылмаған және жұмыссыз халықтың өсуіне байланысты локдаун кезеңінде айтарлықтай ұлғайғаннан кейін 2020 жылдың соңына қарай дағдарысқа дейінгі мәндерге оралды. Ең жоғары сұраныс 2020 жылғы маусым айында тіркелді, ол кезде жұмыспен қамту органдарына жүгінгендердің саны 92 мың адамды құрады. 2020 жылғы қыркүйектен бастап шектеулерді ішінара алып тастау және нақты сектор кәсіпорындарының қызметін қайта бастау аясында өтініштер саны 70 мың адамнан төмен түсіп, желтоқсанда 24 мың адамға жетті (51-график).

50 - график. Жұмыссыздық деңгейі және уақытша жұмыспен қамтылмаған халық

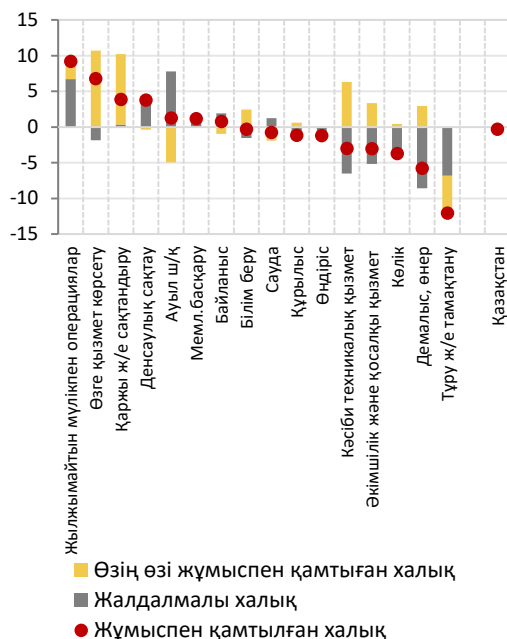
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

51 - график. Халықты жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеп жүрген адам ретінде жүгінгендер, мың адам

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

52 - график. СЭҚ бойынша 4 тоқсандағы жұмыспен қамтылған халық, жалдамалы қызметкерлер және өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, расчеты ҚРҰБ

2020 жылғы төртінші тоқсанда жұмыспен қамтудың 0,3%-ға (ж/ж) қысқаруы өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық санының (1,8%-ға) азаюы нәтижесінде байқалды, бұл ретте экономикадағы жалдамалы жұмыскерлердің саны елеусіз (0,1%-ға) өсті.

Жұмыспен қамтудың төмендеуі нақты сектордың көптеген салаларында байқалды (график). Ең елеулі төмендеу тұру және тамақтану жөніндегі қызметтерде (12,1%-ға) байқалды, мұнда бір мезгілде жалдамалы қызметкерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық саны азаяды (52-график).

Жалдамалы жұмыскерлердің азаюы нәтижесінде жұмыспен қамтудың төмендеуі көлікте (3,7%-ға), қосалқы және әкімшілік қызмет көрсету бойынша қызметте (3,1%-ға), кәсіптік, ғылыми және техникалық қызметте (3,0%-ға), құрылыста (1,2%-ға), өнеркәсіпте (1,2%-ға) және білім беруде (0,3%-ға) тіркелді, бұл ретте өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық осы салаларда өсті.

Сонымен қатар, пандемиямен байланысты жағдайға қарамастан, қызмет көрсету саласының кейбір салаларында жұмыспен қамтылған халық санының өсуі байқалды. Ауыл шаруашылығындағы, мемлекеттік басқарудағы, ақпарат пен байланыстағы, денсаулық сақтаудағы және жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялардағы Жұмыспен қамтудың өсуі жалдамалы қызметкерлер санының өсуі нәтижесінде байқалды.

Өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың өсуімен байланысты жұмыспен қамтудың өсуі қаржы және сақтандыру қызметінде және өзге де қызметтерде байқалды.

Жалдамалы және өзін-өзі жұмыспен қамтыған жұмысшылардың толық жұмыс күніне біртіндеп оралуы еңбек нарығындағы жағдайдың жақсарғанын көрсетеді. Мәселен, егер 2020 жылғы екінші және үшінші тоқсандарда аптасына 7 сағаттан артық жұмыс істеген қызметкерлер саны 2020 жылғы бірінші тоқсанмен салыстырғанда тиісінше 600,3 және 537,1 мың адамға қысқарса, 2020 жылғы төртінші тоқсанда айырмашылық 100 мың адамнан аз болды.

СЖРА ҰСБ деректері негізінде Ұлттық Банктің бағалауына сәйкес, 2020 жылы еңбек өнімділігі экономика мен жұмыспен қамтудағы жалпы қосылған құнның бір мезгілде төмендеуі жағдайында қысқарды (53-график).

Салалардың бірінші тобындағы, яғни құрылыстағы, өңдеуші өнеркәсіптегі, байланыстағы, ауыл шаруашылығындағы, білім берудегі және мемлекеттік басқарудағы еңбек өнімділігінің өсуі көбінесе салалардағы ЖҚҚ өсуімен байланысты болды.

Өнер мен ойын-сауық пен тұру және тамақтану қызметтерінде еңбек өнімділігі салалардағы жұмыспен қамтудың төмендеуіне байланысты өсті (53-график, II-топ).

Салалардың үшінші тобындағы еңбек өнімділігінің төмендеуі көбінесе COVID-19 пандемиясының салдарынан қатты зардап шеккен салалардағы қосылған құнның қысқаруымен байланысты.

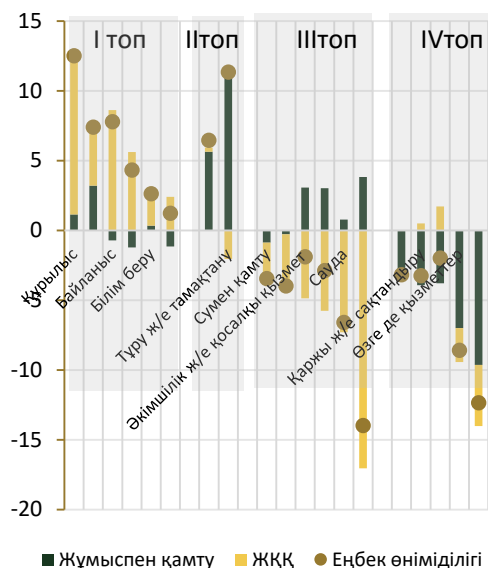
Электрмен жабдықтаудағы, қаржылық және сақтандыру қызметіндегі, денсаулық сақтаудағы, жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялардағы және өзге де қызметтердегі қысқару осы салаларда жұмыспен қамтудың елеулі өсуімен байланысты (IV-топ, 53-график).

2.5. Фискалдық саясат

2020 жылы коронавирустық инфекцияның таралуын тежеу жөніндегі шектеу шараларының әсерінен іскерлік белсенділіктің нашарлауы аясында Қазақстандағы салық-бюджет саясаты әлеуметтік бағытқа ие болды.

Мемлекеттің дағдарысқа қарсы шаралары негізінен ШОБ-ты қолдауға және кәсіпорындардың тоқтап қалуына жол бермеуге, сондай-ақ жұмыссыздықты тежеуге және халықтың әлеуметтік осал топтарын қолдауға бағытталған. Бұл әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамсыздандыруға, қоғамдық тәртіпке, білім беру мен денсаулық сақтауға бюджет шығыстарының өсуімен, сондай-ақ салық түсімдерінің, оның ішінде корпоративтік табыс салығы мен халықаралық саудаға салынатын салықтардың қысқаруымен қатар жүрді.

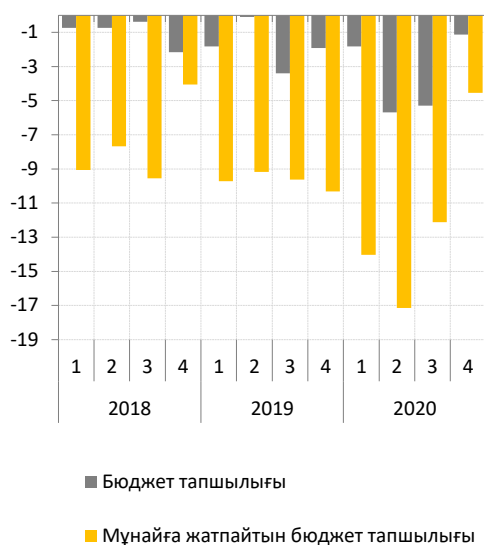
53 - график. 2020 жылға СЭҚ бойынша еңбек өнімділігі, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

*- Жұмыспен қамтудың өзгеру қарқыны қарама-қарсы белгімен алынады, өйткені тұрақты ЖҚҚ кезінде жұмыспен қамтудың ұлғаюы еңбек өнімділігінің төмендеуіне әкеледі

54 - график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнайлық емес тапшылығы, ІЖӨ-ге %

Дереккөзі: ҚР Қаржы министрлігі, ҚРҰБ есептеулері

2020 жылы экономиканы қолдау және дағдарысқа қарсы шараларды жүзеге асыру шеңберінде Ұлттық қордан бюджетке 4,8 трлн теңге жіберілді, ал 2019 жылы кепілдендірілген трансферт 2,7 трлн теңге, нысаналы трансферт - 370 млрд теңге болды.

2020 жылы республикалық бюджет 2019 жылмен салыстырғанда 68,6%-ға ұлғайып, 2,2 трлн теңге тапшылықпен қалыптасты. Бюджет тапшылығының кеңеюі, бірінші кезекте, шығыстардың кірістерден озыңқы өсуіне байланысты. Бюджет тапшылығының кеңеюі, бірінші кезекте, шығыстардың кірістерден озыңқы өсуіне байланысты.

2020 жылы бюджеттің мұнайлық емес тапшылығы (Ұлттық қордан берілетін трансферттерді және шикі мұнайға кедендік әкету баждарын есептемегенде бюджет тапшылығы) 7,5 трлн теңгені құрады, бұл 2019 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 36,5%-ға артық (54-график).

2020 жылы республикалық бюджеттің кірістері 2019 жылмен салыстырғанда 12,6%-ға ұлғайды және 11,9 трлн теңгені құрады. Кірістердің өсуінің негізгі себебі ресми трансферттердің 54,8%-ға (бюджет кірістеріндегі үлес 45,0% құрады) және салықтық емес түсімдердің 3,5 есе (үлесі – 8,2%) ұлғаюы болды.

Салықтық емес түсімдердің өсуі республикалық меншіктегі акциялардың мемлекеттік пакеттері бойынша «Самұрық-Қазына» ҰАҚ» АҚ дивидендтерінің едәуір ұлғаюына, сондай-ақ объективтілік индексі бойынша төрелік дауды реттегені үшін Қарашығанақ жобасының мердігерлік компанияларына өтемақы төлеу бөлігінде «КПО Б.В.» біржолғы төлемдердің түсуіне байланысты.

Бұл ретте 2020 жылы коронавирустың таралуына қарсы күрес және экономикалық белсенділіктің төмендеуі шеңберінде енгізілген шектеу шаралары аясында **салық түсімдері (18,4%-ға) төмендеді.**

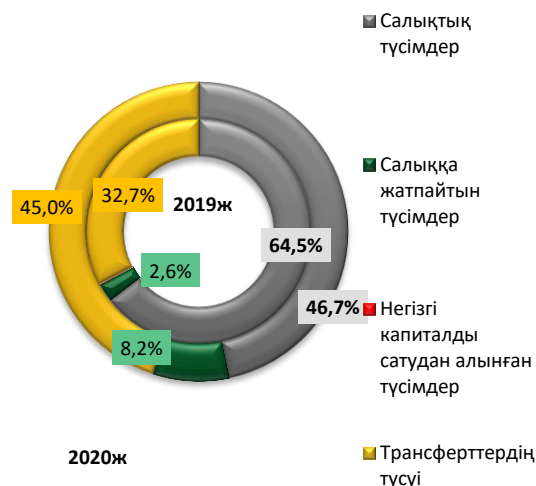
Салық түсімдерінің төмендеуі ҚР Үкіметінің бизнесті және халықтың табысын қолдау жөніндегі шаралары нәтижесінде болды, оның шеңберінде экономиканың неғұрлым зардап шеккен секторларындағы шағын және орта бизнес субъектілері салықтан және еңбекке ақы төлеу қорынан төленетін басқа да міндетті төлемдерден босатылды, сондай-ақ шағын және орта

бизнес субъектілерінен түсетін корпоративтік табыс салығынан түскен түсімдер жергілікті бюджеттерге берілді.

Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдер 5,4 есе қысқарды (55-график).

2020 жылы республикалық бюджет шығындары 2019 жылмен салыстырғанда 19,5%-ға ұлғайып, 13,7 трлн теңгені құрады. Өсуі 18,3% құраған әлеуметтік көмек және әлеуметтік қамтамасыз ету шығыстары (үлесі – 28,2%) дәстүрлі түрде республикалық бюджет шығындарының өсуіне негізгі үлес қосты. Денсаулық сақтауға жұмсалатын шығындардың өсуі 39,0%-ды (үлесі – 12,1%) коронавирустың таралуына қарсы күрес шеңберінде эпидемияға қарсы іс-шараларды жүргізуге және медицина қызметкерлеріне еңбекақы төлеудің ұлғаюына байланысты болды. Сондай-ақ, педагогтерге еңбекақының өсуі аясында білім беруге арналған шығыстардың – 56,2%-ға (үлесі – 7,0%), ресми трансферттердің – 32,8%-ға (үлесі – 15,4%), борышқа қызмет көрсетудің – 12,4%-ға (үлесі – 5,6%) өскені атап өтілді.

55 - график. Республикалық бюджет кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржы министрлігі

Ақша базасы Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі. Тар ақша базасы – бұл банктердің Ұлттық банктегі басқа депозиттерін есептемегенде ақша базасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Базалық инфляция – бұл әкімшілік, оқиғалар мен маусымдық сипаттағы жекелеген факторлардың әсерінен бағаның қысқа мерзімді біркелкі емес өзгеруін болдырмайтын инфляция. Базалық мөлшерлеме – ақша нарығындағы номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, Ұлттық Банк орта мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі мақсатқа қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Ең төменгі резервтік талаптар (ЕРТ) – банк өз кассасында қолма-қол ақша және Ұлттық Банктегі корреспонденттік шоттардағы ақша түрінде ұлттық валютада қолдайтын банк міндеттемелері сомасының міндетті үлесі (резервтік активтер). Банктердің резервтелген міндеттемелерінің көлемі ЕРТ стандарттарымен реттеледі.

Еркін өзгермелі айырбас бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның

ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай компоненттерді қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығындар; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығындар; г) өндірілмеген шығындарға меншік құқығын беруге байланысты шығыстар.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарапының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтыну бағаларының индексі – халық тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағалардың жалпы деңгейінің өзгеруі. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығыстарының құрылымын көрсетеді және халықты тұтытуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды, ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индексті Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті есептейді.

Тұтынушы себеті – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтыну себетінің құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтыну себеті сонымен қатар тұтынудың есептік және

нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

Шығарылым алшақтығы. Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ІЖӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ІЖӨ мен әлеуетті ІЖӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Ішкі жалпы өнім (ІЖӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзімге репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

БКЖ СҚБЖ – ТШО кен орнындағы болашақ кеңейту жобасы және сағалық қысымды басқару жобасы

б.т. – базистік тармақ

ЕМ – дамушы нарықтар

ЕТЖ – ең төменгі жалақы

ЕО – Еуропалық Одақ

ЕОБ – Еуропалық орталық банк

ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары

ИИДМБ - Индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасы

ҚДКБҚ – Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры

ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы

ҚҚС - қосылған құн салығы

ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ

ҚПО – Қарашығанақ Петролиум Оперейтинг

ҚР АШМ – Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі

ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры

МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар

Млн – миллион

Млрд – миллиард

МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты

НТАБ – нақты тиімді айырбас бағамы

ОПЕК – мұнай экспорттаушы елдер ұйымы

п.т. – пайыздық тармақ

Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі

РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі

СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реттеу агенттігі Ұлттық статистика бюросы

ТБИ – тұтыну бағаларының индексі

ТШО - Теңізшевройл

ҰЭМ – Ұлттық экономика министрлігі

ФАО – Біріккен ұлттардың азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы

ФРЖ – Федералды резервтік жүйе

ХВҚ – Халықаралық валюта қоры

ІЖӨ – Ішкі жалпы өнім

ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі

ЭҚТ – Экономикалық қызмет түрлері

